

سازمان

کتابچه راهنمای شناسانه، هدایت و توانمندسازی

استعدادهای دانش آموزان

ویژه وزارت آموزش و پرورش
و دستگاه های حاکمیت

تهیه و تدوین: توسعه تفکر و روش آفرین (نترا)

فهرست مطالب

مقدمه

فصل ۱- شناسایی استعدادها

۱-۱- مقدمه

۱-۲- رویکردهای صحیح در شناسایی استعدادها

۱-۳- اشتباهات رایج در سیاست گذاری در راستای شناسایی

استعدادها

فصل ۲- هدایت استعدادها

۲-۱- مقدمه

۲-۲- رویکردهای صحیح در راستای هدایت استعدادها

۲-۳- اشتباهات رایج در سیاست گذاری های هدایت استعدادها

فصل ۳- توانمند سازی استعدادها

۳-۱- مقدمه

۳-۲- اشتباهات رایج در سیاست گذاری های حمایت از استعدادها

مقدمه

یکی از اهداف حکومت‌ها افزایش ظرفیت سرمایه انسانی و استفاده بهینه از استعدادها و توانمندی‌های افراد جامعه است. از اهداف مهم نظام جمهوری اسلامی که در قانون اساسی به آن اشاره شده، زمینه‌سازی برای رشد مادی و معنوی مردم و آحاد جامعه است (اصل ۲ قانون اساسی). بنابراین اهمیت شناسایی، پرورش و بهره‌گیری از استعدادها دو چندان است. لذا حاکمیت نظام مقدس جمهوری اسلامی باید زمینه‌های لازم را برای رشد و شکوفایی همه جانبه استعدادهای مختلف آحاد جامعه فراهم سازد. از طرفی چون استعدادهای برتر و نخبگان جامعه حکم پیران‌های کشور در پیشرفت و سرمایه‌های انسانی را دارند باید توجه ویژه به آن‌ها شود و در راستای شناسایی، توانمندسازی و استفاده از آن‌ها برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات لازم انجام گیرد.

از آنجا که دوران کودکی و نوجوانی سنین طلایی برای شناسایی و کشف استعدادها و هدایت و توانمندسازی آن‌هاست، لازم است به این قشر جامعه توجه ویژه‌ای شده، ساختارها، فرآیندها، برنامه‌ها و سازوکارهای لازم برای کشف استعدادهای افراد در این سن و شناسایی استعدادهای ویژه و برتر و هدایت و توانمندسازی آن‌ها مورد توجه

قرار گیرد. بنابر آنچه گفته شد دوران مدرسه و دانش‌آموزی زمانی بسیار حیاتی در شناسایی، هدایت و رشد استعدادها و قابلیت‌های افراد است. به این منظور باید سیستم‌ها و فرآیندهای نخبگانی حاکمیتی و غیرحاکمیتی مرتبط با دانش‌آموزان ایجاد شده و توسعه یابند. در این میان نقش نهادهای حاکمیتی که مستقیماً با دانش‌آموزان و خصوصاً استعدادهای برتر دانش‌آموزی سر و کار دارند بسیار کلیدی است. نهادهایی مثل آموزش و پرورش و ساختارهای زیرمجموعه آن، رسانه‌ها، سیستم‌های آموزشی رسمی و غیررسمی و خانواده‌ها هر یک حسب جایگاه و میزان تأثیر خود در کودکان و نوجوانان در شناسایی، هدایت و توانمندسازی استعدادهای دانش‌آموزان اهمیت پیدا می‌کنند. البته نهادها و دستگاه‌های دیگر به صورت مستقیم و غیرمستقیم در این موضوع نقش دارند که باید به نقش و جایگاه آن‌ها نیز توجه داشت لکن مؤثرترین نهادها در این زمینه آموزش و پرورش، خانواده و سیستم‌هایی است که مستقیماً با دانش‌آموزان مرتبط هستند.

در میان نهادها و سیستم‌های مؤثر، مهم‌ترین نهاد حاکمیتی وزارت آموزش و پرورش است که باید علاوه بر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای افزایش ظرفیت‌های نخبگانی آموزش و پرورش زمینه‌های لازم برای کشف و شناسایی، هدایت، رشد و شکوفایی استعدادهای دانش‌آموزان و سازوکارهای لازم برای توجه به استعدادها برتر را در نظام آموزش و پرورش فراهم نماید. وجود زمینه‌های کشف و شناسایی استعداد، هدایت و توانمندسازی آن‌ها و رشد و شکوفایی توانمندی‌ها و استعدادهای دانش‌آموزان در مدرسه و نظام آموزش و پرورش کشور می‌تواند موجب غنای ورودی سایر سیستم‌ها شود و ظرفیت‌های منابع انسانی را به صورت چشم‌گیری افزایش دهد. بسیاری از مشکلات موجود در منابع انسانی کشور و توانمندی‌های آن حاصل ضعف‌های سیستم آموزشی است که با اصلاح و بهبود آن می‌توان این مشکلات را رفع نمود.

با توجه به آنچه ذکر شد، لازم است دستگاه‌های حاکمیتی مرتبط با آموزش و پرورش کودکان و نوجوانان در دوران مدرسه ساختارها و سازوکارهای لازم را ایجاد کرده و توسعه دهند تا زیرساخت‌های لازم برای شناسایی، هدایت و رشد استعداد‌های دانش‌آموزان ایجاد شود. با توجه به محدودیت منابع و لزوم فرصت برابر با توجه به استعدادها و توانمندی‌ها برای افراد، وجود سازوکارها و ساختارهایی خاص برای توجه و تمرکز به استعداد‌های برتر دانش‌آموزی ضروری است. لازم است برای ایجاد چنین ساختارها، فرآیندها و زیرساخت‌هایی در نظام نخبگانی کشور که بخش حاکمیتی سیستم‌های نخبگانی را شامل می‌شود اولاً رویکردها و دیدگاه‌هایی درست و صحیح نسبت به موضوع نخبگان و استعداد‌های برتر وجود داشته باشد و ثانیاً اقدامات و برنامه‌هایی درست متناسب با این رویکردها در دستور قرار گیرد.

رویکردها و اقدامات کلان مرتبط با نخبگان و استعداد‌های برتر در «سند راهبردی کشور در امور نخبگان» ارائه شده و لازم است این سند و رویکردها و اقدامات موجود در آن مبنای عمل در حوزه‌های مختلف نظام نخبگانی قرار گیرد. لکن با توجه به اینکه این سند یک سند راهبردی در سطح ملی است، بسط و تبیین آن در حوزه‌ها و موضوعات مختلف لازم و ضروری است. از آنجا که آموزش و پرورش و استعداد‌های برتر دانش‌آموزی یکی از بخش‌های بسیار مهم جامعه و نظام نخبگانی کشور هستند و در سند نخبگان نیز بر این دو حوزه تأکید جدی شده است، در ادامه سعی خواهد شد رویکردها و اقدامات سند که مرتبط با این حوزه هستند در قالب نکات و توضیحاتی، شرح و بسط داده شوند تا استفاده از آنها و عمل به وظایف محوله به سیستم‌های آموزشی و پرورشی و دستگاه‌های مرتبط با استعداد‌های برتر دانش‌آموزی اولاً شفاف و واضح شود و ثانیاً وحدت نگاه و رویکرد در بخش‌ها و مجموعه‌های مختلف ذی‌ربط به موضوع ایجاد گردد.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <اهداف کلان:
ایجاد زمینه‌های شناسایی، رشد و شکوفایی حداکثری
استعدادهای فردی و گروهی و ارتقای ابعاد معنوی و
دینی آنها

با توجه به اینکه در سند راهبردی کشور در امور نخبگان، دو راهبرد کلان اول، در زمینه شناسایی، هدایت، و توانمندسازی استعدادهاست، مطالب این کتابچه نیز در راستای همین راهبردها در سه فصل شناسایی استعدادها، هدایت استعدادها، و توانمندسازی استعدادها تنظیم شده است. همچنین مطالب هر فصل در قالب رویکردهای صحیح و اشتباهات رایج در زمینه مربوطه بیان شده و به فراخور متن نیز، از رهنمون‌های حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری در رابطه با استعدادهای برتر و نخبگان، و نیز اهداف، راهبردها و اقدامات مندرج در سند نخبگان استفاده شده است.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱ و ۲:

◆ استقرار نظام شناسایی و هدایت اجتماعات نخبگانی
◆ توانمندسازی اجتماعات نخبگانی در چارچوب
گفتمان اسلامی - ایران

در ذیل، تعاریف بعضی از مفاهیم کلیدی بر اساس آنچه در سند راهبردی کشور در امور نخبگان تنظیم شده است، ارائه می‌گردد:

◆ **نخبه:** به فردی برجسته و کارآمد اطلاق می‌شود که در خلق و گسترش علم، فناوری، هنر، ادب، فرهنگ و مدیریت کشور در چارچوب ارزش‌های اسلامی اثرگذاری بارز داشته باشد و همچنین فعالیت‌های وی بر پایه هوش، خلاقیت، انگیزه و توانمندی‌های ذاتی از یک سو و خبرگی، تخصص و توانمندی‌های اکتسابی از سوی دیگر، موجب سرعت بخشیدن به پیشرفت و اعتلای کشور شود.

♦ **صاحب استعداد برتر:** به فردی اطلاق می‌شود که با توجه ویژگی‌های ذاتی خود امکان رسیدن به مرحله نخبگی را داراست ولی هنوز زمینه‌های لازم برای شناسایی کامل و بروز استعدادهای ویژه او فراهم نشده است.

♦ **فعالیت نخبگانی:** فعالیتی است آگاهانه، خلاقانه و نوآورانه با اثرگذاری محسوس بر پیشرفت کشور در حوزه‌های مختلف از قبیل: علم، فناوری، هنر، ادب، فرهنگ و مدیریت با تأکید بر شناخت مسائل و مشکلات کشور

♦ **گروه نخبه:** هر یک از گروه‌ها، سازمان‌ها و نهادهایی که در مقایسه با سایر هویت‌های مشابه، توانمندی انجام فعالیت‌های نخبگانی را دارا هستند.

♦ **گروه استعداد برتر:** هر یک از گروه‌ها، سازمان‌ها یا نهادهایی که استعداد کسب توانمندی‌های ویژه‌ای را دارد ولی برای تبدیل آن‌ها به گروه نخبه، باید حمایت‌ها و برنامه‌ریزی‌های لازم صورت پذیرد.

♦ **اجتماع نخبگانی:** شامل افراد یا گروه‌هایی است که به تشخیص بنیاد ملی نخبگان، توانمندی‌های بالقوه یا بالفعل انجام فعالیت‌های نخبگانی را دارا هستند؛ بنابراین شامل همه افراد و گروه‌های نخبه و صاحب استعداد برتر است.

♦ **نظام نخبگانی:** شامل مجموعه بخش‌های مختلف کشور مشتمل بر نقش آفرینان، نهادها، قوانین، سازوکارها و روندهایی است که بر «فعالیت‌های نخبگانی» و «اجتماع نخبگانی» به صورت مستقیم اثرگذارند.

فصل اول - شناسایی استعدادها

۱-۱. مقدمه

شناسایی و کشف استعداد‌های همه اقشار کشور از وظایف نظام جمهوری اسلامی است. از آنجا که بهترین زمان برای کشف و شناسایی استعداد‌های افراد دوران کودکی و نوجوانی است، آموزش و پرورش و سایر نهادهایی که در قبال استعداد‌های برتر مسئولیت دارند باید در شناسایی استعداد‌های دانش‌آموزان و استعداد‌های برتر دانش‌آموزی در زمینه‌های مختلف اهتمام ویژه‌ای داشته باشند. ایجاد فرآیندها، سازوکارها و ساختارهایی که فرآیند کشف و شناسایی استعداد‌های کودکان و نوجوانان را پشتیبانی کنند ضروری است، لذا در این فصل رویکردهای صحیح در شناسایی استعدادها و نیز اشتباهاتی که ممکن است در این فرآیند صورت بگیرد و نیاز به یادآوری و دقت عمل از سوی متصدیان امر دارد، بیان می‌گردد.

ما مسئله‌ی شناسائی نخبه را داریم. پیش از شناسائی نخبه شناسائی استعداد برتر را داریم که در طول زمان تبدیل به نخبه خواهد شد ... پس اول شناسائی استعداد برتر است بعد مسیر این صاحب استعداد برتر به سمت نخبه شدن، بعد رسیدن به نقطه‌ی ثمردهی که در واقع همان نقطه‌ی نخبه است.

مقام معظم رهبری

دیدار جمعی از نخبگان و برگزیدگان علمی- ۱۳۹۰/۷/۱۳

۱-۲. رویکردهای صحیح در شناسایی استعدادها

رویکردهای صحیحی که وزارت آموزش و پرورش و سایر دستگاه‌های حاکمیتی در راستای شناسایی استعدادها باید مدنظر قرار دهند، در کادر زیر ارائه و در ادامه تشریح شده است.

- ◆ ایجاد زمینه‌ها و تعریف سازوکارهای مناسب در مدارس برای شناسایی استعدادها
- ◆ آموزش و انتقال روش‌های شناسایی و کشف استعدادهاى دانش‌آموزان به کادر مدارس
- ◆ حمایت از افراد و مجموعه‌هایی که تعهد به تأسیس مدارس و سیستم‌های آموزشی دارند و جهت‌دهی به آنها
- ◆ فراهم کردن زمینه لازم برای فعالیت مدارس غیردولتی که به دنبال جذب کودکان و نوجوانان مستعد و توانمند هستند
- ◆ ایجاد سازوکارهای لازم برای شناسایی و هدایت استعدادها در راستای اهداف و نیازهای کشور در مدارس
- ◆ پرهیز از برچسب زدن عناوینی مثل نخبه، تیزهوش و ... بر افراد مستعد فرآیندهای شناسایی و کشف استعدادها

◆ ایجاد فرآیندهای رصد استعدادها در مدارس

♦ استفاده از پتانسیل مجموعه‌های غیر رسمی مثل مساجد، مجموعه‌های فرهنگی و هنری و..

♦ شناسایی و جذب معلمان، مربیان و مدیران نخبه و مستعد

♦ ایجاد سیستم اعتباردهی و اعتبارسنجی برای مجموعه‌ها و افرادی که توانمندی شناسایی و کشف استعدادها

♦ تأمین منابع مالی کافی و روش‌های آن

♦ ایجاد زمینه‌ها و تعریف سازوکارهای مناسب در مدارس برای شناسایی استعدادها

بسیاری از فرآیندهای شناسایی استعدادها و کشف استعدادهای برتر در بستر مدرسه اتفاق می‌افتد؛ لذا ایجاد زمینه‌های مناسب در مدارس برای شناسایی استعدادها و تعریف سازوکارها و رویه‌های لازم برای این موضوع باید در دستور کار سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان قرار بگیرد.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان < راهبرد کلان ۱ >
راهبرد ملی ۱ < اقدام ملی ۱:

بازنگری و بازتعریف ضوابط و مقررات مربوط به فرآیندهای شناسایی، جذب و پشتیبانی از اجتماع نخبگانی در دستگاه‌های مسؤول با تأکید بر رصد فعالیت نخبگلی

♦ آموزش و انتقال روش‌های شناسایی و کشف استعدادهای دانش‌آموزان به کادر مدارس

حتماً لازم است که معلمان، مربیان و مدیران مدارس برای شناسایی و کشف استعدادهای دانش‌آموزان توجیه شده و روش‌ها و سازوکارهای

مناسب به آن‌ها منتقل و آموزش داده شود. به این منظور نیز تدوین برنامه و اقدامات مناسب لازم است. انتخاب معلمان، مربیان و مدیرانی که توانمندی‌ها و قابلیت‌های مورد نیاز برای انجام چنین برنامه‌ها و فرآیندهایی را دارند، نیز در موفقیت چنین فعالیت‌هایی اهمیت دارد. در حقیقت در سیستم آموزش و پرورش باید فرآیندی برای شناسایی توانمندی‌ها و قابلیت‌های معلمان و مربیان ویژه در سطح مدرسه، منطقه و ملی در کشف و شناسایی استعدادهای دانش‌آموزان وجود داشته باشد. ضمناً باید به این نکته نیز توجه شود که نباید این برنامه‌ها و سازوکارها چارچوب‌هایی ثابت و خشک داشته باشند و خلاقیت، ابتکار و آزادی عمل اجزای سیستم‌های آموزشی را محدود نمایند؛ بلکه باید رویکردها و مبانی آموزش داده شود و در چارچوب‌های کلان، افراد در انتخاب روش‌ها و سبک‌های اجرای برنامه‌ها آزادی عمل داشته باشند.

♦ حمایت از افراد و مجموعه‌هایی که تعهد به تأسیس مدارس و سیستم‌های آموزشی دارند

یکی از بهترین راه‌های گسترش شناسایی و کشف استعدادهای برتر در زمینه‌های گوناگون، جهت‌دادن و استفاده از انگیزه‌ها و پتانسیل‌هایی است که تعهد ایجاد و تأسیس مدارس و سیستم‌های آموزشی را دارند. استفاده از این انگیزه‌ها و پتانسیل‌ها در چارچوب‌های تعیین شده می‌تواند به گسترش غیرمتمرکز و مدیریت شده سیستم‌های آموزشی نخبگانی منجر شود. تسهیل و حمایت درست از این افراد و گروه‌ها در راستای ایجاد مدارس و سیستم‌های آموزشی مدنظر باید در دستور کار دستگاه‌ها و نهادهای حاکمیتی مسئول خصوصاً وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان قرار گیرد. این موضوع با رویکرد حاکم بر سند نخبگان است که استفاده از نهادهای نخبگانی شامل نهادهای شناسایی کننده، پرورش دهنده و استفاده کننده از استعدادهای برتر و نخبگان را جایگزین تعامل مستقیم با استعدادهای برتر و نخبگان

کرده است. در حقیقت در این رویکرد، حاکمیت نقش فراستادی را در توسعه و مدیریت نهادهای واسط ایفاء خواهد کرد و مستقیماً در فعالیت‌های صفی ورود نخواهد نمود. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای توسعه هدایت شده و مدیریت شده مدارس و سیستم‌های آموزشی و پرورشی نخبگانی یکی از راه‌های تحقق این رویکرد است. ضمن اینکه رویکرد گسترش سعه نخبگی و تنوع‌بخشی در روش‌ها و استعدادها را نیز تحقق خواهد بخشید چرا که افراد و گروه‌های مختلف روش‌ها و حوزه‌های تخصصی گوناگونی را مبنای کار خود قرار خواهند داد. توجه به توزیع صحیح این مدارس و سیستم‌ها چه از نظر حوزه تمرکز و چه از نظر جغرافیایی در گسترش متوازن و برقراری عدالت در شناسایی و پرورش استعدادها و فراهم نمودن فرصت رشد برابر برای همه انواع استعداد و اقشار مختلف بسیار اهمیت دارد.

از آنجا که انگیزه‌های مختلفی در این راستا وجود دارد با تعیین شاخص‌ها، استانداردها، چارچوب‌ها و روال‌های درست می‌توان به خوبی از این ظرفیت بهره برد. به عنوان مثال افراد و مجموعه‌های مختلفی وجود دارند که علاقه و توانمندی ایجاد سیستم‌های آموزشی در حوزه‌های تخصصی علمی مثل ریاضی، تجربی و انسانی، حوزه‌های فرهنگی و هنری، زمینه‌های مهارتی و فنی، مهارت‌های عمومی و سایر حوزه‌ها را دارند. در زمینه‌های پرورشی مانند پرورش دینی و اعتقادی، نیز انگیزه‌ها و ظرفیت‌های بسیاری در جامعه وجود دارد.

سند سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱>
راهبرد ملی ۱ < اقدام ملی ۳:

تمهید شرایط و تنظیم استانداردها، نظام‌نامه‌ها، ضوابط و مقررات برای مشارکت بیشتر بخش غیردولتی در تأسیس و فعالیت مدارس، مراکز آموزشی تخصصی و نهادهای نخبه پرور در حوزه‌های مختلف و با روش‌ها و محتوای درسی متنوع

♦ **فراهم کردن زمینه لازم برای فعالیت مدارس غیر دولتی که به دنبال جذب کودکان و نوجوانان مستعد و توانمند هستند**

از آنجا که مدارس غیر دولتی به دلایل مختلفی نظیر کسب اعتبار، اهداف فرهنگی و اعتقادات دینی به دنبال جذب کودکان و نوجوانان مستعد و توانمند هستند، فراهم کردن زمینه لازم برای فعالیت آن‌ها در چارچوب‌های تعیین شده و مبتنی بر رویکردهایی درست و صحیح می‌تواند سازوکارها و سیستم‌های شناسایی استعدادها دانش‌آموزان و استعدادها درخشان دانش‌آموزی را به صورت غیر متمرکز توسعه دهد. البته سیاست‌گذاران و نهادهای حاکمیتی خصوصاً وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان باید سازوکارهای نظارتی مناسبی برای هدایت و نظارت بر این مدارس و روش‌های شناسایی و جذب آن‌ها داشته باشند. ضمناً باید سیاست‌ها و ضوابط بالادستی علاوه بر اینکه مانع خلاقیت‌ها نشوند و محدودیت‌ها و زحمت‌های غیر ضروری برای توسعه این مدارس و سیستم‌های آموزشی ایجاد نکنند، به نحوی باشند که باعث توسعه و گسترش چنین مدارس و سیستم‌هایی در گستره‌های جغرافیایی مختلف و زمینه‌های گوناگون شوند و از تمرکز بر محدوده‌های جغرافیایی خاص یا استعدادهایی محدود مانند استعدادهای درسی جلوگیری شود.

♦ **ایجاد سازوکارهای لازم برای شناسایی و هدایت استعدادها در راستای اهداف و نیازهای کشور در مدارس**

طبیعتاً مدارس و سیستم‌های آموزشی مطابق نیاز خود به شناسایی، جذب و هدایت دانش‌آموزان می‌پردازند. معمولاً نیز به نحوی عمل می‌کنند که بتوانند اهداف خود را محقق ساخته و عملکرد و اعتبار خود را ارتقاء دهند. بنابراین وزارت آموزش و پرورش و سایر نهادهای حاکمیتی مسئول در حوزه شناسایی مدارس مختلف، باید سازوکارهای لازم برای شناسایی و هدایت استعدادها و قابلیت‌ها را در راستای

اهداف کشور و نیازهای نظام، طراحی و اجرا نمایند. بهترین راه برای این منظور نیز شناسایی مدارس و سیستم‌های آموزشی و پرورشی مطلوب و همراستا با سیاست‌ها و اهداف وزارت آموزش و پرورش و تسهیل و رفع موانع فعالیت‌های آنها است. بدیهی است که با توجه به گستردگی نظام آموزش و پرورش ورود دستگاه‌های حاکمیتی به تولید و ایجاد سیستم‌های شناسایی و پرورش استعدادها درخشان نمی‌تواند روشی مناسب و کارآمد باشد و این دستگاه‌ها باید جایگاه سیاست‌گذاری، راهبری، بسترسازی و نظارت‌گری بر سیستم‌های مختلف را داشته باشند و به نحوی برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری نمایند که این سیستم‌ها در راستای اهداف و برنامه‌ها به صورت توزیع شده و غیرمتمرکز توسعه پیدا کنند.

معلوم است که یک کشور از نخبگان خودش چه می‌خواهد یک کشور از نخبگان خودش می‌خواهد که به نیازها و مطالبات عمومی و به مصالح کشور بیندیشند، به آنها پاسخ دهند و خودشان را متعهد بدانند.

مقام معظم رهبری

دیدار دانشجویان در ماه مبارک رمضان - ۱۳۸۳/۸/۱۰

◆ پرهیز از برچسب زدن عناوینی مثل نخبه، تیزهوش بر افراد

مستعد در فرآیندهای شناسایی و کشف استعدادها

با توجه به اینکه طبق سیاست‌ها و رویکردهای سند ملی نخبگان باید از برچسب زدن بر افراد مستعد و خصوصاً نخبه در اوایل مسیر نخبگی پرهیز نمود، لازم است این موضوع را در فرآیندهای شناسایی و کشف استعدادها برتر مدنظر قرار داد. استفاده از عناوین تخصصی به جای عناوین عمومی در این مرحله بسیار ضروری است. به عنوان مثال به جای شناسایی یک فرد به عنوان تیزهوش یا نخبه یا استعداد برتر به صورت عام، بهتر است از روش‌هایی که استعدادهای خاص افراد مثلاً

در ریاضی، قرآن، مهارتی خاص، هنری را نشان می‌دهد، استفاده کرد. نتایج آزمون‌هایی که توانمندی‌های عمومی و ذهنی را تعیین می‌کنند و در حوزه خاصی قرار نمی‌گیرند، مثل آزمون‌های ضریب هوشی و امثال آن که نباید به دانش‌آموزان و حتی اولیای آن‌ها اعلام شود. ضمناً لازم است عناوینی که به این استعدادها برتر داده می‌شود، زمان‌دار باشد. در حقیقت یک دانش‌آموز مثلاً باید بگوید من نفر برتر (یا جزء نفرات برتر) آزمون شیمی سال دوم دبیرستان هستم و از اختصاص یک عنوان عمومی و همیشگی مثل تیزهوش، نخبه، مستعد، نخبه درسی خاص به دانش‌آموزان پرهیز شود. لذا سیاست‌های وزارت آموزش و پرورش در زمینه شناسایی و کشف استعدادها برتر دانش‌آموزی باید به نحوی باشد که مدارس و مجموعه‌های آموزشی و پرورشی استعدادها برتر را به این موضوع سوق دهد. تخصصی کردن مدارس در حوزه‌های مختلف و اختصاصی کردن عنوان و مأموریت مدرسه‌ها یکی از بهترین و ساده‌ترین راه‌ها در این زمینه است، لذا باید از دادن اسامی خاص مثل مدرسه نخبگان، تیزهوشان، استعدادها برتر پرهیز نمود. همچنین باید بر نوع و عنوان آزمون‌ها و فرآیندهای شناسایی و جذب مدارس و سیستم‌های آموزشی و پرورشی استعدادها برتر نیز نظارت داشت.

◆ ایجاد فرآیندهای رصد استعدادها در مدارس

اگرچه باید از برجسب زدن و اعلام مستعد بودن و تیزهوش بودن افراد به خود آن‌ها پرهیز نمود، اما نظام آموزش و پرورش باید استعدادهای برتر و افراد ویژه را شناسایی نماید. شناخت استعدادهای ویژه و تیزهوشان خاص و نواخ در سیستم آموزش و پرورش ضروری است لذا داشتن فرآیندها و سیستم‌های رصد و پایش استعدادهای مختلف در نظام آموزش و پرورش امری مهم و الزامی است. این فرآیندها و سیستم‌ها باید با دریافت اطلاعات از مدارس و مجموعه‌های آموزشی مختلف با مأموریت آموزش و پرورش استعدادهای برتر

و تحلیل اطلاعات، استعدادهای خاص را کشف و شناسایی نمایند. استفاده از روش‌های فرامدرسه‌ای برای شناخت این استعدادها و ویژه نقش مکمل اطلاعات حاصل از مدارس را خواهد داشت که باید در سیاست‌ها و اقدامات وزارت آموزش و پرورش به آن توجه شود. برگزاری مسابقات، رقابت‌ها، آزمون‌ها و رویدادهای خاص در حوزه‌های مختلف می‌تواند برای این مهم مورد استفاده قرار گیرند.

◆ استفاده از پتانسیل مجموعه‌های غیر رسمی مثل مساجد، مجموعه‌های فرهنگی و هنری و...

هر چند مدارس مهم‌ترین بستر شناسایی و کشف استعدادها و افراد در دوران دانش‌آموزی هستند نباید از سایر سیستم‌ها و مجموعه‌هایی که پتانسیل‌هایی در این زمینه دارند غفلت نمود. این موضوع خصوصاً در مناطق و بخش‌هایی از جامعه که سیستم‌های آموزشی و پرورشی استعدادها برتر کمتر هستند اهمیت دو چندان می‌یابد. این سیستم‌ها که اغلب نیز غیررسمی هستند شامل مساجد، مجموعه‌های فرهنگی و هنری، خانواده‌ها، صاحبان مشاغل، خیریه‌ها، مؤسسات آموزشی غیررسمی و امثال آن‌ها هستند که می‌توانند استعدادها و مختلف کودکان و نوجوانان را شناسایی کنند. از آنجا که پایش و رصد این سیستم‌ها و ایجاد چارچوب‌ها و قوانینی خاص برای آن‌ها به صورت متمرکز و ساختارمند بسیار مشکل و شاید غیرممکن است، ایجاد سازوکارهایی برای اعلام استعدادها و شناسایی شده توسط این مجموعه‌ها و نهادها می‌تواند زمینه لازم برای معرفی استعدادها و کشف شده در سیستم‌های غیر از مدرسه را برای مجموعه‌های حاکمیتی نظیر وزارت آموزش و پرورش، بنیاد ملی نخبگان فراهم آورد. بدیهی است که در چنین مدل‌هایی باید سازوکارهای اعتبارسنجی ادعاهای ارائه شده، طراحی شده و مورد استفاده قرار گیرد. این کار باعث خواهد شد فرآیند شناسایی و کشف استعدادها و دانش‌آموزان به مسائل درسی و

آموزشی که در مدارس بر آن‌ها تمرکز می‌شود محدود نباشد؛ زیرا منجر به گسترش دامنه استعداد و تنوع در روش‌ها که مدنظر سند راهبردی کشور در امور نخبگان است، خواهد شد.

◆ شناسایی و جذب معلمان، مربیان و مدیران نخبه و مستعد

شناسایی و جذب معلمان، مربیان و مدیران نخبه و مستعد نیز یکی دیگر از مأموریت‌های دستگاه‌های حاکمیتی مسئول در زمینه پرورش استعدادهای برتر است. در واقع هر چند هدف نهایی شناسایی و پرورش استعدادهای دانش‌آموزان است اما این امر بدون استفاده از معلمان، مربیان و مدیران توانمند امکان‌پذیر نیست لذا وزارت آموزش و پرورش، بنیاد ملی نخبگان و سایر دستگاه‌های مسئول باید سیاست‌ها و تدابیر لازم برای شناسایی و کشف معلمان، مربیان و مدیران نخبه و برتر را تعیین نموده و مبنای عمل قرار دهند. این سیاست‌ها باید منجر به ایجاد سازوکارهای شناسایی و کشف معلمین و مربیان هم‌زمان با استعدادیابی در دانش‌آموزان شود. نکته قابل ذکر اینکه برای این کار نباید به مدارس و سیستم‌های آموزشی و پرورشی رسمی محدود شد چرا که بسیاری از ظرفیت‌ها، توانمندی‌ها و استعدادهای در حوزه تعلیم و تربیت استعدادهای برتر در خارج نظام رسمی آموزش و پرورش است که باید از آن‌ها استفاده شود.

◆ ایجاد سیستم اعتباردهی و اعتبارسنجی برای مجموعه‌ها و

افرادی که توانمندی شناسایی و کشف استعدادها

ایجاد سیستم اعتباردهی و اعتبارسنجی و تعیین اعتبار برای مجموعه‌ها و افرادی که توانمندی شناسایی و کشف استعدادها را دارند علاوه بر اینکه به توسعه هدایت شده سیستم‌های شناسایی استعدادهای برتر منجر خواهد شد اعتبار شناسایی‌های انجام شده را نیز افزایش خواهد داد. طبیعی است که بین دانش‌آموزی که از طرف یک معلم در یک

سیستم عادی معرفی شده تا دانش آموزی که از طریق اساتید و نخبگان، برتر یک حوزه معرفی شده است تفاوت وجود دارد. لذا ایجاد شبکه شناسایی استعدادها برتر دانش آموزی و تعریف و تعیین هویت و اعتبار برای افراد و مجموعه‌ها در آن به شناسایی گسترده‌تر، دقیق‌تر و صحیح‌تر خواهد انجامید. در این شبکه با توجه به ویژگی‌های افراد مجموعه‌ها و عملکرد و سوابق قبلی به شناسایی‌ها و افراد معرفی شده توسط آن‌ها وزن و اعتبار داده می‌شود. این شبکه علاوه بر فراهم کردن زمینه شناسایی دانش‌آموزان مستعد بسته خوبی برای کشف افراد مجموعه‌های توانمند در حوزه کشف استعداد است که می‌توان برای توسعه نظام نخبگانی بر روی آن‌ها سرمایه‌گذاری نمود. این شبکه یکی از هرم‌های اعتباردهی و اعتبارسنجی نخبگانی خواهد بود که در سند راهبردی کشور در امور نخبگان توجه ویژه‌ای به آن‌ها شده است.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱>
راهبرد ملی ۱ <اقدام ملی ۲>

توسعه سازوکارهای اعتباردهی، اعتبارسنجی، رتبه‌بندی
و ارتقای «نهادهای تخصصی - حرفه‌ای» کشور بر اساس
ضوابط، مقررات و استانداردهای عمومی مورد تأیید بنیاد
ملی نخبگان

◆ تأمین منابع مالی کافی و روش‌های آن

یکی از لوازم ماندگاری توسعه سیستم‌های آموزشی و پرورشی استعدادهای برتر، وجود منابع مالی کافی برای انجام فعالیت‌ها و برنامه‌هاست، که معمولاً نیز نسبت به سیستم‌های معمول آموزشی و پرورشی هزینه‌های بیشتری را نیز در بردارند. با توجه به شرایط جامعه و حوزه‌های فعالیت این مجموعه‌ها روش‌های مختلفی برای تأمین این هزینه‌ها وجود دارد که لازم است در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها مورد توجه قرار گیرد. در برخی موارد که فعالیت مجموعه‌ها اعتبار لازم

را در جامعه دارا بوده و تقاضای مناسب برای چنین آموزش‌هایی وجود دارد سیاست‌ها باید به نحوی باشد که با تأمین مالی این سیستم‌ها از طریق دریافت هزینه از مخاطبان انجام شود. البته در چنین سیاست‌هایی باید به امکان استفاده همه اقشار در آمدی از این خدمات آموزشی توجه شود و سازوکارهایی برای حمایت از این گروه و فراهم کردن فرصت استفاده آن‌ها طراحی شده و مورد استفاده قرار گیرد. نکته قابل توجه این است که در این خصوص امکان ارائه یک سیاست یا برنامه واحد برای همه بخش‌های جامعه وجود ندارد چرا که هم هزینه‌های چنین سیستم‌هایی در جاهای مختلف متفاوت است و هم تقاضا برای آموزش‌ها و هم توان مالی مخاطبان که وجود سیاست‌های متناسب با هر بخش را ضروری می‌سازد.

دسته دوم سیستم‌هایی است که شناسایی، هدایت و پرورش استعدادها برتر را در دستور کار دارند اما مخاطب و استقبال لازم از زمینه آموزشی و پرورشی آن‌ها به دلایل مختلف وجود ندارد. در چنین شرایطی در صورتی که مأموریت این سیستم‌ها در راستای نیازهای کشور و اهداف نظام جمهوری اسلامی است باید روش‌ها و سیاست‌های لازم برای تأمین مالی و توسعه آن‌ها طراحی و اجرا شود. یکی از روش‌های مناسب برای تأمین منابع مالی برای چنین سیستم‌هایی وضع قوانین و تدوین سیاست‌هایی است که مطلوبیت لازم را برای تأمین منابع لازم این سیستم‌ها توسط مجموعه‌های دولتی و خصوصی مختلف ایجاد نماید. مواردی مثل معافیت‌های مالیاتی، افزایش اعتبار از طریق اعطای گواهینامه‌ها، دادن مجوز فعالیت‌های خاص و سایر روش‌هایی از این دست به مجموعه‌های مختلف در صورت تأمین منابع سیستم‌های آموزشی و پرورشی تأیید شده استعداد برتر یکی از روش‌های هدایت منابع در این سیستم‌ها است. به عنوان مثال برای بسیاری از مجموعه‌های اقتصادی کاهش هزینه‌های قانونی در ازای کمک به این سیستم‌ها بسیار جذاب است خصوصاً اگر

این مجموعه‌های آموزشی و پرورشی تشابهاتی در حوزه فعالیت با این بنگاه‌های اقتصادی داشته باشند. فرضاً یک مجموعه‌ی فعال در زمینه ساخت خودرو می‌تواند حامی و فراهم‌کننده بستر آموزش‌های مهارتی برای سیستم‌نخبگانی باشد. استفاده از توان مؤسسات فرهنگی هنری و اعطای تخفیفات و مجوزهای مختلف به آن‌ها در ازای چنین فعالیتی مثال دیگری از این روش است که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. لازم به ذکر است این موضوع با ایجاد مدارس ذیل مجموعه‌ها متفاوت است چراکه هدایت منابع به مجموعه‌های تأیید شده را که توان مالی لازم را ندارند شامل می‌شوند. این روش خصوصاً برای توسعه سیستم‌های آموزشی و پرورشی استعدادهای برتر در مناطق کمتر توسعه یافته کشور روش مناسبی است زیرا می‌تواند منابع مالی را از مرکز به سمت آن‌ها هدایت نماید.

برای مدارس و سیستم‌های آموزشی و پرورشی استعدادهای برتر که هیچ یک از راه‌های فوق را برای تأمین مالی ندارد و امکان تأمین از طریق بخش‌های مختلف جامعه ممکن نیست، لازم است سیاست‌های حمایتی تدوین و اجرا گردد. در این سیاست‌ها نیز باید تا حد ممکن رویکرد کاهش هزینه تا افزایش درآمد مورد توجه قرار گیرد به عنوان مثال به جای اختصاص منابع مالی به یک مجموعه آموزشی و پرورشی استعدادهای برتر موارد هزینه‌زایی مثل تأمین فضای آموزشی، تأمین نیروی انسانی مناسب و امکان استفاده از فضاهای ورزشی، کارگاهی و تفریحی در دستور کار قرار بگیرد. ضمناً حمایت‌های ذکر شده باید به نحوی برنامه‌ریزی و اجرا شوند که به تدریج به استقلال مجموعه‌ها منجر شوند.

باید استعدادها را به کار بیندازند، و دولت و ملت تأیید کنند از این کسانی که اختراع و ابداع می‌کنند تا- انشاءالله- ایران خودش همه چیز را بسازد و مستقل بشود. به هر صورت می‌گویم- انشاءالله- که به دولت تذکر بدهند که همراهی کنند و ملت هم البته موظف است که با شما همراهی کند تا- انشاءالله- کارها را راه بیندازند. و ایران- انشاءالله- مستقل بشود.

حضرت امام خمینی (ره)
صحیفه نور، جلد ۱۳، صفحه ۹۶- دیدار سه تن از مخترعین

سند راهبردی کشور در امور نخبگان- راهبرد کلان ۱ <
راهبرد ملی ۲ < اقدام ملی ۶:

ارائه تسهیلات برای شکل‌گیری نهادهای مشاوره به افراد و گروه‌های نخبه و صاحبان استعدادهای برتر (از جمله مشاوره‌های معتمد حقوقی، کارآفرینی و روان‌شناسی مورد تأیید)

۳-۱. اشتباهات رایج در سیاست‌گذاری در راستای شناسایی استعدادها

اشتباهات رایج در سیاست‌گذاری شناسایی استعدادها در کادر زیر ارائه و در ادامه تشریح شده است.

- ◆ محدود کردن شناسایی استعدادها به مدارس
- ◆ منحصر دانستن شناسایی استعدادها در زمینه‌های درسی
- ◆ سیاست‌گذاری یک بعدی در سمت عرضه سیستم‌های پرورش استعداد بجای ارتقای سمت تقاضای این سیستم‌ها
- ◆ جداسازی دانش‌آموزان با استعداد بالا از سایر دانش‌آموزان

◆ محدود کردن شناسایی استعدادها به مدارس

هر چند مدرسه یکی از مهم‌ترین بسترهای ظهور و بروز استعدادها و توانمندی‌های کودکان و نوجوانان است اما فرآیند شناخت و کشف استعدادها، کودکان مستعد و باهوش نباید فقط به مدارس و سیستم‌های رسمی آموزشی محدود شود. به همین دلیل علاوه بر مسئولیت و وظیفه وزارت آموزش و پرورش و نهادهای وابسته به آن در زمینه شناسایی و کشف استعدادها، دانش‌آموزان و استعدادهای برتر دانش‌آموزی، سایر نهادها، دستگاه‌ها و مجموعه‌هایی که کودکان و نوجوانان با آنها تعامل دارند نیز باید به این امر توجه داشته باشند. مجموعه‌های آموزشی غیررسمی سیستم‌های آموزش پیش از دبستان، نهادهای فرهنگی هنری که مخاطبان آنها شامل کودکان و نوجوانان می‌شوند و به خصوص خانواده‌ها باید در خصوص شناسایی و کشف استعدادها، کودکان و نوجوانان توجه گردند. بنابراین یکی از وظایف بنیاد ملی نخبگان به عنوان متولی نظام نخبگانی و بخش‌های مرتبط با استعدادها، درخشان وزارت آموزش و پرورش برنامه‌ریزی و اقدام برای استفاده از این نهادها و اجتماعات در شناسایی و کشف استعدادها و توانمندی‌ها، کودکان و نوجوانان و نیز توجه این نهادها، مجموعه‌ها و اجتماعات در این زمینه است. بدیهی است که با توجه به اینکه بسیاری از این نهادها و مجموعه‌ها سیستم‌هایی غیررسمی و غیرحاکمیتی هستند تعامل با آنها از طریق روش‌های رسمی و ساخت‌یافته ممکن نیست و باید برای توجه و بهره‌گیری از آنها در زمینه شناسایی استعدادها، برتر دانش‌آموزی از روش‌هایی متناسب با ماهیت آنها استفاده شود.

◆ منحصر دانستن شناسایی استعدادها در زمینه‌های درسی

باید توجه شود که شناسایی استعدادها در مدارس نباید منحصر به استعدادها و قابلیت‌های دانش‌آموزان در زمینه‌های درسی شود.

استعدادها و توانمندی‌های کودکان و نوجوانان در زمینه‌های مختلف علمی، فرهنگی، هنری و مهارتی باید مورد بررسی و شناسایی قرار بگیرد لذا باید برنامه‌های مناسبی برای شناسایی و کشف استعدادها و مختلف دانش‌آموزان تدوین شده و زمینه‌های لازم برای اجرای آن‌ها در مدارس فراهم شود. استفاده از روش‌های فرامدرسه‌ای مانند همایش‌ها، مسابقات، رقابت‌ها و جشنواره‌های مختلف در سطوح و حوزه‌های گوناگون می‌تواند فعالیت مدارس و معلمان را در شناسایی و کشف استعدادها را تکمیل نماید.

◆ سیاست‌گذاری یک بعدی در سمت عرضه سیستم‌های

پرورش استعداد بجای ارتقای تقاضای این سیستم‌ها

سیاست‌ها و برنامه‌ها باید بیشتر متمرکز به سمت تقاضا باشند تا سمت عرضه. به این معنی که به جای تدوین و اجرای سیاست‌های توسعه دهنده سیستم‌های آموزشی خاص، سعی شود تقاضای جامعه به سمتی هدایت شود که خودبه‌خود منجر به توسعه سیستم‌های عرضه کننده این نوع خدمات آموزشی شود. نمونه‌های بسیاری از این مورد قابل مشاهده است. با توسعه تقاضا برای کنکور، المپیاد، مدارس تیزهوشان و امثال آن‌ها در جامعه سیستم‌های آموزشی و پرورشی در راستای آن‌ها به صورت چشم‌گیری توسعه پیدا کرده‌اند که لزوماً درست و مطلوب هم نیستند. برای توسعه سیستم‌های آموزش و پرورش استعدادها برتر خصوصاً برای شناسایی و کشف استعدادها در حوزه‌های مختلف، ایجاد تقاضا در آن حوزه‌ها می‌تواند منجر به توسعه سیستم‌های آموزشی و پرورشی بشود. البته طبیعی است که این نوع سیاست‌ها و برنامه بلندمدت بوده و نمی‌توان انتظار اثربخشی سریع را از آن‌ها داشت. به عنوان مثال به جای ایجاد سیستم‌های آموزش مهارت‌های فنی که مأموریت آن‌ها شناسایی و کشف دانش‌آموزان مستعد در این حوزه‌هاست باید با سیاست‌هایی اعتبار لازم به این حوزه داده شده و

تقاضای جامعه در آن رشد یابد. در این صورت سیستم‌های مختلف از جمله سیستم‌های آموزش و پرورش استعداد‌های برتر این حوزه نیز شکل خواهد گرفت. بدیهی است که بدون وجود تقاضای لازم در هر حوزه‌ای، سیستم‌های شناسایی و کشف استعداد‌های برتر در آن حوزه محکوم به شکست هستند.

◆ جداسازی دانش‌آموزان با استعداد بالا از سایر دانش‌آموزان

در سیستم‌های آموزش و پرورش استعداد‌های برتر باید تمرکز اصلی بر عدم جداسازی از جانب حاکمیت باشد. خصوصاً همان‌گونه که پیش از این هم اشاره شد، اطلاق واژه نخبه و استعداد درخشان به صورت عمومی به دانش‌آموز یا دانش‌آموزانی خاص، آسیب‌هایی هم برای خود آن‌ها به همراه خواهد داشت و هم برای سایر دانش‌آموزان؛ البته چنانچه گفته شد این موضوع به معنی عدم توجه به استعداد‌های برتر نیست بلکه باید ارزش‌های مختلف برای رشد و شکوفایی استعداد‌های آن‌ها استفاده نمود. استفاده از سازوکارهایی که منجر به غنی‌سازی محتوای درسی، ایجاد زمینه برای فعالیت‌های مختلف و دسترسی به نتایج و امکانات مورد نیاز برای رشد شود، می‌تواند جایگزین جداسازی شود. به‌عنوان نمونه مأموریت دادن به برخی معلمان، مربیان و کادر مدرسه برای شناسایی، توجه، هدایت و توانمندسازی افراد مستعد در مدرسه می‌تواند مؤثر واقع شود. این روش‌ها که یکی از آن‌ها طرح شهاب می‌باشد و در آموزش و پرورش در حال انجام است می‌تواند شناسایی و رشد استعدادها را در گستره‌ای وسیع انجام دهد. البته ممکن است برای رشد در سطوح بالاتر و برای استعداد‌های بسیار بالا و دانش‌آموزان تیزهوش و خاص روش‌های مکملی مورد استفاده قرار گیرد. استفاده از آموزش‌های برون‌مدرسه‌ای مثل ایجاد فضاهای تخصصی برای دانش‌آموزان مستعد علاقه‌مند از جمله خانه‌های علوم مختلف، آزمایشگاه‌ها، پژوهشگاه‌های دانش‌آموزی و امثال آن می‌تواند

یکی از روش‌های مکمل سیستم‌های ارشد استعدادهای دانش‌آموزان در مدارس عادی باشد.

دوره‌های تابستانی، اردوهای علمی و طرح‌های کارآموزی و کارورزی نیز سایر روش‌هایی است که می‌تواند در سیاست‌ها و برنامه‌های دستگاه‌های مسئولان به‌عنوان گزینه‌های مکمل به آن‌ها توجه کرد.

فصل دوم - هدايت استعدادها

۲-۱. مقدمه

هدایت استعدادها و ظرفیت‌های دانش‌آموزان یکی از وظایف مهم نظام آموزش و پرورش است. در حقیقت صرف داشتن استعداد یا توانمندی بالا کافی نیست و این استعداد باید در مسیری صحیح و درست هدایت شده و رشد یابد تا موجب تعالی صاحب استعداد و جامعه شود. بنابراین هدایت استعدادهای افراد خصوصاً استعدادهای برتر که دارای قابلیت‌ها و ظرفیت‌های ویژه‌ای هستند و سرمایه‌های جامعه محسوب می‌شوند برای رشد صحیح و شکوفایی مناسب آن‌ها ضروری است. لذا نظام آموزش و پرورش و نظام نخبگانی کشور باید توجه و عنایت ویژه‌ای به امر هدایت و جهت‌دهی دانش‌آموزان مستعد و استعدادهای آن‌ها داشته باشد. شناخت صحیح از نیازهای کشور، روش‌های هدایت استعدادهای، جهات تربیتی مناسب و مسائل مربوط به هدایت آموزشی و پرورشی دانش‌آموزان برای تحقق این امر ضروری است. عدم توجه به ظرافت‌ها و حساسیت‌هایی که در هدایت و جهت‌دهی دانش‌آموزان وجود دارد می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری چه در سطح افراد و چه در سطح جامعه ایجاد نماید. در ادامه رویکردهایی که نظام نخبگانی و آموزش و پرورش کشور

باید در هدایت و جهت‌دهی به استعداد‌های برتر دانش‌آموزی به آن‌ها توجه داشته باشند بر اساس سیاست‌های سند راهبردی کشور در امور نخبگان ارائه شده است.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان < راهبرد کلان ۱ >
راهبرد ملی ۲:

هدایت صاحبان استعداد‌های برتر با استفاده از
توانمندی‌های بخش‌های دولتی و غیردولتی

۲-۲. رویکردهای صحیح در راستای هدایت استعدادها

رویکردهای صحیحی که وزارت آموزش و پرورش و سایر دستگاه‌های حاکمیتی در راستای هدایت استعدادها باید مدنظر قرار دهند، در کادر زیر ارائه و در ادامه تشریح شده است.

- ◆ هدایت استعداد‌های برتر هم در جهت‌های تربیتی و اعتقادی و هم در جهات علمی و مهارتی
- ◆ ایجاد بسترهای محتوایی، زمینه‌های عملی و زیرساخت‌های آموزشی و پرورشی
- ◆ برگزاری برنامه‌هایی برای رشد و هدایت معلمان، مربیان، اولیاء و خانواده‌های دانش‌آموزان مستعد
- ◆ ایجاد امکانات مناسب و متناسب با استعدادها و اولویت‌های مناطق و بخش‌های مختلف کشور
- ◆ الگوسازی
- ◆ استفاده از ظرفیت تأثیرگذاری دانش‌آموزان مستعد بر خانواده‌شان
- ◆ تعیین شاخص‌هایی برای ارزیابی برای هدایت استعدادها و مجموعه‌های متولی این حوزه

◆ توجه ویژه در هدایت و جهت‌دهی به نوابغ و

استعدادهای ویژه

◆ سیاست‌گذاری هدایتی و نظارتی بر سیستم‌های

آموزشی و پرورشی غیر رسمی

◆ تسهیل مسیرهای درست و مسدود کردن و افزایش

هزینه مسیرهای نادرست هدایت استعدادها

◆ احیای دوره‌های کارورزی و کارآموزی

◆ هدایت استعدادهای برتر هم در جهت‌های تربیتی و اعتقادی،

هم در جهات علمی و مهارتی

هدایت استعدادها برتر باید در دو جهت انجام شود. اول جهت‌های تربیتی و اعتقادی که اهمیت فوق‌العاده‌ای در شخصیت دانش‌آموزان دارد به نحوی که بدون توجه به این جهات تربیتی توانمندی‌های علمی و مهارتی نه تنها مفید نخواهد بود بلکه می‌تواند برای فرد و جامعه تهدیدات و ضررهایی را ایجاد نماید. جهت دوم جهات علمی، تخصصی و مهارتی است که خود به بخش‌های گوناگونی تقسیم می‌شود. در این جهت با عنایت به توانمندی‌ها و استعدادها افراد و بر اساس اولویت‌ها و نیازهای جامعه، باید برنامه‌های هدایتی برای رشد و شکوفایی استعدادها تدوین و اجرا شود. در حقیقت رشد استعدادها و توانمندی‌های افراد باید به صورت مدیریت شده و در جهت مورد نیاز جامعه اتفاق بیفتد. رشد نامتوازن و بدون جهت استعدادها افراد هم می‌تواند برای خود فرد مشکلاتی را ایجاد نماید و هم برای جامعه ایجاد چالش کند. بسیاری از مشکلات مربوط به منابع انسانی در کشور نیز حاصل همین عدم تناسب رشد استعدادها در جهت نیازها و اولویت‌هاست. در هر صورت توجه توأمان به تربیت دینی و اخلاقی به همراه رشد هدایت شده علمی، تخصصی و مهارتی می‌تواند منجر به رشد مناسب افراد و افزایش ظرفیت‌های نخبگانی و منابع انسانی جامعه شود.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان - راهبرد کلان ۱ <
راهبرد ملی ۲ > اقدام ملی ۱:

استقرار نظام شناسایی و هدایت استعدادهاى برتر با
روش‌هاى مریى محور، مرحله‌اى و نامحسوس، با تأکید
همزمان بر سه وجه آموزشى، تربیتى و پژوهشى

باید استعدادها را به کار بیندازند، و دولت و ملت تأیید
کنند از این کسانی که اختراع و ابداع می‌کنند تا انشاءالله -
ایران خودش همه چیز را بسازد و مستقل بشود. به هر
صورت می‌گویم - انشاءالله - که به دولت تذکر بدهند
که همراهی کنند و ملت هم البته موظف است که با
شما همراهی کند تا - انشاءالله - کارها را راه بیندازند. و
ایران - انشاءالله - مستقل بشود.

حضرت امام خمینی (ره)

صحیفه نور، جلد ۱۳، صفحه، دیدار سه تن از مخترعین

♦ ایجاد بسترهای محتوایی، زمینه‌های عملی و زیرساخت‌های آموزشی و پرورشی

وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان به عنوان متولیان پرورش
استعدادهای درخشان دانش‌آموزی باید بسترهای محتوایی، زمینه‌های
عملی و زیرساخت‌های آموزشی و پرورشی لازم را برای هدایت
استعدادهای آماده نمایند. این بسترها و زیرساخت‌ها شامل:

- ۱- محتوای درسی مناسب که باید متناسب با استعدادها، توانمندی‌ها
و نیازمندی‌های تربیتی و آموزشی استعدادهاى برتر باشد،
- ۲- دبیران، معلمان و مربیان مناسب که انگیزه لازم و توانمندی مورد
نیاز برای آموزش و تربیت دانش‌آموزان مستعد را داشته باشند،
- ۳- شرایط و زمینه‌های شرکت در اجتماعات و برنامه‌های اعتقادی
به منظور ایجاد تجربه‌های مطلوب معنوی و تربیتی،
- ۴- امکانات و زیرساخت‌های عملی ساختن آموزش‌های تئوری

۵- زمینه پیاده‌سازی یافته‌های آموزشی و تربیتی در زندگی فردی و اجتماعی

لذا لازم است برای تأمین این زیرساخت‌ها برنامه‌ریزی و اقدامات لازم صورت گیرد. بدیهی است که استعدادها برتر و ویژه دانش‌آموزی نیازمندی‌ها و زیرساخت‌های خاصی را برای رشد و تربیت صحیح لازم دارند که باید کاملاً مورد توجه قرار گیرند. در غیر این صورت یا استعدادها و توانمندی‌های آن‌ها هدر رفته و به شکوفایی نخواهد رسید و یا جهت رشد جهتی نامناسب بوده و تربیتی صحیح که لازمه رسیدن به کمال فردی و اجتماعی است در آن‌ها محقق نخواهد شد.

◆ برگزاری برنامه‌هایی برای رشد و هدایت معلمان، مربیان، اولیاء و خانواده‌های دانش‌آموزان مستعد

از آنجا که هدایت دانش‌آموزان از طریق هدایت معلمان، مربیان، خانواده‌ها و افراد تأثیرگذار پیرامون آن‌ها بهتر انجام خواهد شد دستگاه‌های حاکمیتی باید برنامه‌هایی را برای رشد و ارتقاء و هدایت معلمان، مربیان، اولیاء و خانواده‌های دانش‌آموزان مستعد داشته باشند.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱>
راهبرد ملی ۲ <اقدام ملی: ۴>

برنامه‌ریزی برای ارتقای سطح دانش و مهارت معلمان و مربیان مدارس و استادان حوزه و دانشگاه برای هدایت هدفمند صاحبان استعداد برتر از طریق برنامه‌های آموزشی کوتاه مدت و ترویجی

◆ ایجاد امکانات مناسب و متناسب با استعدادها و اولویت‌های مناطق و بخش‌های مختلف کشور

به صورت طبیعی دانش‌آموزان به جمعیت‌هایی سوق پیدا می‌کنند که امکانات و لوازم رشد در آن‌ها فراهم باشد. فرضاً در مدرسه‌ای که

امکانات رایانه‌ای خوبی دارد دانش‌آموزان به استفاده از آن و به تبع آن رشد در زمینه‌های مرتبط با علوم رایانه سوق پیدا می‌کنند، در مدرسه‌ای که امکانات کارگاهی و فنی وجود دارد تمایل به کارهای فنی افزایش می‌یابد و در سایر مسائل مثل آزمایشگاه‌های علمی، امکانات عملی نیز این امر صادق است. لذا وزارت آموزش و پرورش باید با برنامه‌ریزی صحیح و ایجاد امکانات مناسب و متناسب با استعدادها و اولویت‌های مناطق و بخش‌های مختلف کشور، زمینه‌های رشد استعدادهای برتر در زمینه‌های اولویت‌دار و مورد نیاز جامعه را فراهم آورد.

◆ الگوسازی

یکی از مهم‌ترین فعالیت‌ها و اقدامات در حوزه جهت‌دادن به دانش‌آموزان الگوسازی است. وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان باید با همکاری صدا و سیما، رسانه‌ها و سایر دستگاه‌های علمی و فرهنگی برنامه‌هایی را جهت ایجاد الگوهای علمی، عملی و اخلاقی برای دانش‌آموزان مستعد تدوین و اجرا نمایند. چهره‌سازی از نخبگان و بزرگان در سطوح و حوزه‌های مختلف و اولویت‌دار کشور با عنایت به ابعاد اخلاقی، دینی و اعتقادی برای دانش‌آموزان مستعد ضروری است. ایجاد فرصت‌هایی در سطح مدارس، مناطق، شهرها و فرصت‌های ملی برای ارتباط رودرروی دانش‌آموزان مستعد و استعدادهای درخشان با نخبگان جامعه می‌تواند تأثیر آن‌ها را دوچندان نماید. الگوسازی برای معلمان، مربیان، اولیاء و خانواده‌ها نیز در هدایت و جهت‌دهی به استعدادهای برتر دانش‌آموزان به صورت غیرمستقیم مؤثر خواهد بود. هدایت استعدادهای برتر دانش‌آموزان بوسیله همسالان و تعریف گروه‌ها و فعالیت‌های گروهی هدایت شده و جهت‌دهی شده یکی از راه‌های بسیار کلیدی است. ایجاد زیرساخت‌هایی برای ایجاد، توسعه و فعالیت این گروه‌های دانش‌آموزی متشکل

از استعداد‌های برتر در حوزه‌های مختلف وظیفه بخش‌های مسئول در زمینه استعداد‌های برتر در وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان است. این کار در مدارس که مأموریت ویژه در پرورش استعداد‌های برتر دارند به دلیل امکان ایجاد گروه از دانش‌آموزان مستعد، ساده‌تر است. اما در روش‌هایی که بدون جداسازی دانش‌آموزان مستعد و در مدارس عادی انجام می‌شود ایجاد گروه‌های بین مدرسه‌ای و شبکه‌هایی فراتر از مدارس و مؤسسات آموزشی و پرورشی لازم است. ایجاد زیرساخت‌های فیزیکی در مناطق و بخش‌های مختلف کشور خصوصاً در مناطق کمتر برخوردار برای ساماندهی و گسترش این گروه‌های نخبگانی و فعالیت‌های گروه‌های دانش‌آموزان ضروری است. برنامه‌ریزی برای رویدادهایی که بتواند استعداد‌های برتر را گرد هم جمع نماید و ایجاد زمینه‌های لازم برای تشکیل گروه‌های دانش‌آموزی بین آن‌ها، یکی از روش‌های مناسب برای گسترش چنین گروه‌هایی است. انواع مسابقات، جشنواره‌ها، اردوهای علمی و عملی، رقابت‌ها و رویدادهایی از این قبیل که بتواند دانش‌آموزان مستعد در حوزه خاصی را کنار یکدیگر جمع کند می‌تواند در برنامه‌ها مدنظر قرار بگیرد. البته باید توجه شود زمان و شرایط لازم برای تشکیل این گروه‌ها حداقل‌هایی دارد که باید بر اساس آن‌ها برنامه‌ریزی صورت گیرد. مثلاً طول دوره چنین رویدادهایی باید حداقل چند روز باشد و امکاناتی برای انجام فعالیت‌هایی اولیه برای دانش‌آموزان فراهم شود تا تیم‌ها شکل بگیرند. در ادامه نیز با رصد گروه‌های تشکیل شده در این رویدادها باید زمینه و امکانات لازم برای ادامه فعالیت آن‌ها فراهم شده و از نابودی آن‌ها جلوگیری شود.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۵>
راهبرد ملی ۱ <اقدام ملی ۴>

تکریم نخبگان و الگوسازی از آنان برای صاحبان استعداد‌های برتر از طریق ترویج رموز موفقیت و زمینه‌سازی برای هدایت گروه‌ها و فعالیت‌های نخبگانی از سوی آنان، با تأکید بر امکان‌پذیری انجام فعالیت‌ها با امکانات موجود

مسئله‌ی [دیگر] بزرگداشت نخبگان و تکریم نخبگان است. در این زمینه در واقع رسانه‌های ما و به‌خصوص رسانه‌ی ملی و صدا و سیما مخاطبند؛ خوب شما ملاحظه کنید، در تبلیغاتی که انجام می‌گیرد هنرپیشه‌ها و هنرپیشه‌های خارجی و اسم‌های گوناگون تبلیغ و ترویج می‌شوند. مثلاً مسابقه می‌گذارند توی تلویزیون و سؤال می‌کنند اسم قهرمان اولِ فلان فیلم چی بود... یا مثلاً ورزش... اما حرف من این است که چرا ما باید یک نخبه علمی را کمتر از یک نخبه ورزشی بها بدهیم؟

مقام معظم رهبری

دیدار نخبگان جوان دانشگاهی - ۱۳۸۷/۶/۵

◆ استفاده از ظرفیت تأثیرگذاری دانش‌آموزان مستعد بر خانواده‌شان

همچنان که خانواده‌ها بر فرزندان تأثیر می‌گذارند، فرزندان و دانش‌آموزان هم بر خانواده و اولیاء خود مؤثر هستند. خصوصاً دانش‌آموزان مستعد و استعداد‌های برتر معمولاً جایگاه ویژه‌ای در خانواده پیدا می‌کنند که تأثیرگذاری آن‌ها را افزایش می‌دهد. استفاده از تأثیر این دانش‌آموزان بر خانواده می‌تواند به عنوان ابزاری در هدایت و جهت‌دهی خانواده‌ها و اولیاء استفاده شود. دستگاه‌هایی مثل آموزش و پرورش، بنیاد نخبگان و سایر دستگاه‌های فرهنگی و

اجتماعی می‌توانند از این ظرفیت در فعالیت‌ها و برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی استفاده نمایند.

♦ تعیین شاخص‌هایی برای ارزیابی برای هدایت استعدادها و مجموعه‌های متولی این حوزه

یکی از ابزارهای مهم هدایت افراد و مجموعه‌ها ارزیابی است. ارزیابی غیر از اینکه اطلاعاتی را از وضعیت افراد و مجموعه از جهات مختلف حاصل می‌کند، حکم جهت‌دهنده و هدایت‌کننده فعالیت‌های آن‌ها را نیز دارد. لذا یکی از مهم‌ترین عوامل در جهت فعالیت‌های مدارس، گروه‌های دانش‌آموزی و دانش‌آموزان خصوصاً در استعدادهای برتر که توانمندی ارتقاء در سیستم‌های ارزیابی و سنجش را دارند، تعیین شاخص‌های درست، ارزیابی و سنجش صحیح و اعتباردهی مناسب بر مبنای این ارزیابی و سنجش است. کلیدی‌ترین اهرمی که در اختیار دستگاه‌های حاکمیتی است همین شاخص‌ها و ارزیابی‌هاست. در حال حاضر مهم‌ترین ارزیابی در سیستم‌های آموزشی و پرورشی معطوف به ورود به دانشگاه‌ها است که آن هم اغلب با نتیجه کنکور ارزیابی می‌شود. در حقیقت تنها معیار ارزیابی برای سنجش و اعتباردهی دانش‌آموزان معدل آن‌ها و رتبه آزمون‌ها و کنکورها است که مهم‌ترین آن‌ها نیز کنکور سراسری است. مدارس نیز با تعداد قبولی در همین آزمون‌ها و معدل دانش‌آموزانشان سنجیده می‌شوند و معلمان نیز اعتبار خود را از آماده کردن بهتر دانش‌آموزان برای همین منظور به دست می‌آورند. لذاست که سیستم آموزش و پرورش، شامل مدارس، معلمان، مربیان، دانش‌آموزان و سایر اجزا هم در جهت ارتقاء در این سیستم ارزیابی مبتنی بر نتایج کمی آزمون‌ها و امتحانات درسی هستند. به همین دلیل است که همه استعدادها و ظرفیت‌های دانش‌آموزان و بلکه معلمان و مربیان صرف آمادگی برای آزمون‌ها و کنکورها می‌شود. البته سازوکارهای

ضعیفی نیز کنار این جریان عمده قرار می‌گیرد که شامل المپیادهای علمی، جشنواره‌های ملی دانش‌آموزی و برخی رقابت‌ها است که گستره نفوذ آن‌ها چندان وسیع نیست و متأسفانه علت ورود بسیاری از دانش‌آموزان به چنین سازوکارهایی نیز امتیازات نفرات برتر این فرایندها در آزمون ورودی دانشگاه است. تا زمانی که این نظام ارزیابی تک بعدی و مسلط بر نظام آموزش و پرورش وجود دارد بسیاری از اقدامات و فعالیت‌ها در جهت شناسایی، کشف، هدایت و پرورش استعدادها برتر دانش‌آموزی بی‌ثمر خواهد ماند و به صورت طبیعی و بر اساس قواعد منطقی حاکم بر ذهن اجزای مختلف نظام آموزشی، دانش‌آموزان مستعد به سمت تلاش برای آمادگی شرکت در آزمون سوق پیدا می‌کنند و از کارهایی که ممکن است در آن‌ها توانمند باشند باز می‌مانند. در این میان دستگاه‌های حاکمیتی مسئول در حوزه استعدادهای برتر دانش‌آموزی باید دو سیاست را هم‌زمان مدنظر قرار بدهند. اول تعدد و تنوع سازوکارهای ارزیابی که در ورود به دانشگاه از امتیاز خوبی برخوردار باشد که بتواند افراد را قانع کند که به جای تلاش برای قبولی در کنکور می‌توانند با انجام فعالیت‌هایی که در آن توانایی، استعداد و علاقه دارند مسیر ورود به دانشگاه را هموار سازند. دوم اهداف جایگزین به جای ورود به دانشگاه به معنای فعلی تعریف و ترویج داده شود. تعریف دوره‌های مهارتی و حرفه‌ای، رفتن به سمت بازار کار و آموزش‌های لازم برای فعالیت در این حوزه، طی کردن دوره‌های هنری و تبدیل شدن به هنرمندان نخبه و خبره از جمله مواردی است که می‌تواند به عنوان مسیر جایگزین مورد توجه قرار گیرد. البته مورد دوم نیازمند برنامه کلان و بلندمدت است و مشارکت دستگاه‌های حاکمیتی زیادی علاوه بر وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان را می‌طلبد.

نکته کلیدی این است که روش‌های ارزیابی و سنجش و هم‌زمان با آن سازوکارهای اعتباردهی باید در جهات اولویت‌دار و مورد نیاز

کشور در سیستم آموزش و پرورش خصوصاً برای استعدادهای برتر طراحی و عملیاتی شوند. سیستم‌های اطلاعاتی و پایش نیز لازم است تا اطلاعات حاصل از این ارزیابی‌ها در آن‌ها ثبت و ضبط شده و مبنای تحلیل‌ها و ارزیابی دانش‌آموزان، معلمان، مربیان، مدیران و مدارس باشد. ضمناً نباید از سیستم‌های ارزیابی و اعتباردهی به معلمان و مدیران و مدارس غافل شد زیرا به صورت غیرمستقیم تأثیر بسیار بالایی بر دانش‌آموزان و استعدادهای برتر و جهت‌گیری‌های آن‌ها خواهد داشت. تعامل وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان با صداوسیما برای تولید برنامه‌های ویژه استعدادهای برتر می‌تواند تأثیر بسزایی در هدایت و جهت‌دهی به دانش‌آموزان مستعد و الگوسازی برای آن‌ها داشته باشد. این کار خصوصاً از روش‌های غیرمستقیم و در قالب برنامه‌های کودک و نوجوان باید در دستور کار دستگاه‌های مسئول و سازمان صداوسیما قرار گیرد.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۴>
راهبرد ملی ۲< اقدام ملی ۱، ۲ و ۳:

♦ تصویب شاخص‌ها، استانداردها، ضوابط و مقررات لازم برای نظام نخبگانی در سطوح و حوزه‌های مختلف و نظارت مستمر بر حسن اجرای آن توسط بنیاد ملی نخبگان

♦ طراحی شاخص‌ها و معیارهای لازم برای اعتباردهی، اعتبارسنجی و رتبه‌بندی جشنواره‌ها و رقابت‌های نخبگانی توسط بنیاد ملی نخبگان و با همکاری وزارتخانه‌ها و نهادهای مسئول

♦ ارزیابی و پایش مستمر نظام نخبگانی کشور و ارائه گزارش‌های دوره‌ای و سالیانه به شورای عالی انقلاب فرهنگی

♦ توجه ویژه در هدایت و جهت‌دهی به نوابغ و استعداد‌های

ویژه

هرچند طبق رویکردها و سیاست‌های سند راهبردی کشور در امور نخبگان باید دامنه نخبگی توسعه یابد و توجهات و اقدامات برای طیف وسیع‌تری از افراد مستعد مهیا شود اما در میان دانش‌آموزان مستعد، افراد نابغه و ویژه‌ای قرار دارند که باید به آن‌ها توجهی ویژه صورت گیرد. هدایت و جهت‌دهی به این نوابغ و استعداد‌های ویژه می‌تواند منجر به هدایت بخش قابل ملاحظه‌ای از جامعه شود چرا که این افراد معمولاً پیشران‌ها و افراد اثرگذار اجتماعی را تشکیل خواهند داد. بنابراین وزارت آموزش و پرورش و علی‌الخصوص بنیاد ملی نخبگان که مأموریتی ویژه را در قبال این نوابغ و استعداد‌های خاص دارند باید برنامه‌ها و اقدامات لازم برای هدایت و جهت‌دهی به این استعدادها را تدوین و اجرا نمایند. هدایت این افراد که معمولاً رئوس هرم‌ها را در سیستم‌های آموزشی و مدارس نیز تشکیل می‌دهند منجر به هدایت سایر دانش‌آموزان مستعد که متأثر از آن‌ها هستند، خواهد شد.

باید مسئولان کار علمی در کشور زمینه‌ها را فراهم نمایند و همه کمک کنند راه‌ها را برای جوانان ممتاز و برتر باز کنند، هم در علوم ریاضی، هم در علوم طبیعی، هم در علوم انسانی، هم بخصوص در زمینه ادبیات فارسی، هم در مسائل علوم دینی، هم در فلسفه و در مسائل فکری؛ در همه این رشته‌ها ما احتیاج داریم که کسانی با این استعداد‌های درخشان، ان‌شاءالله میدان جلوشان باز باشد و بتوانند پیشرفت کنند که این تکلیف مسئولان را سنگین می‌کند.

مقام معظم رهبری

دیدار نخبگان علمی سراسر کشور - ۱۳۷۸/۷/۱۹

◆ سیاست‌گذاری هدایتی و نظارتی بر سیستم‌های آموزشی و

پرورشی غیررسمی

سیستم‌های آموزش و پرورش غیررسمی نقش بسیار مهمی در هدایت و جهت‌دهی به دانش‌آموزان و علی‌الخصوص دانش‌آموزان مستعد و استعداددهای برتر دارند چرا که معمولاً این دانش‌آموزان که به دلیل توانمندی‌ها و ظرفیت‌های بالا، در مدرسه اشباع نمی‌شوند به سمت این مؤسسات و سیستم‌ها سوق پیدا می‌کنند. معمولاً این سیستم‌ها نیز شامل سه نوع کلی هستند: بخش اول سیستم‌های غیرانتفاعی هستند که بر اساس اعتقادات، انگیزه‌ها، دغدغه‌ها و ظرفیت‌های افراد یا مجموعه‌هایی ایجاد شده و فعالیت می‌کنند. سیستم‌های آموزشی و پرورشی مثل جلسات اعتقادی، مذهبی، فرهنگی و هنری، کلاس‌های آموزشی و تربیتی برگزار شده توسط نهادهای مردم نهاد و مجموعه‌هایی مثل مساجد مؤسسات فرهنگی و هنری. دسته دوم سیستم‌هایی است که به صورت برنامه‌ریزی شده و جهت‌دار به موازات سیستم آموزش رسمی توسط نهادهای رسمی و حاکمیتی ایجاد می‌شوند. خانه‌های ریاضیات، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، باشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دانش‌آموزی، باشگاه‌های ورزشی از این دسته هستند. دسته آخر مؤسسات اقتصادی و بنگاه‌هایی هستند که به دلیل کسب درآمد خدمات آموزشی و پرورشی ارائه می‌کنند. انواع مؤسسات آموزش زبان، کلاس‌های آمادگی کنکور، سایر آزمون‌ها، کلاس‌های هنری و فرهنگی که معمولاً مدارکی را به دانش‌آموزان می‌دهند و مؤسساتی که دوره‌های تقویتی برگزار می‌کنند از جمله این مؤسسات هستند.

بدیهی است که نقش این مؤسسات در هدایت و جهت‌دهی دانش‌آموزان و استعداددهای برتر دانش‌آموزی بسیار مهم است. انتخاب آزاد این کلاس‌ها توسط دانش‌آموز یا خانواده او باعث تأثیر و جذابیت بیشتر این سیستم‌ها نسبت به مدرسه‌ای است که دانش‌آموز به اجبار باید به آن برود. با توجه به این اهمیت باید سیاست‌ها و نظارت‌های

لازم برای هدایت و جهت‌دهی به این سیستم‌های آموزشی و پرورشی غیر رسمی تعیین و اجرا شود. این کار در مورد دسته دوم که معمولاً زیر مجموعه دستگاه‌های دولتی مخصوصاً وزارت آموزش و پرورش هستند، ساده‌تر است لکن در موارد اول و سوم لازم است ظرفیت‌ها و ابعاد موضوع درست شناخته شود و اقداماتی متناسب صورت گیرد. در موارد غیرانتفاعی مدیریت صدور مجوزها، جهت دادن به حمایت‌ها، رصد و شناسایی مجموعه‌های مختلف و اقدامات آن‌ها و شناسایی مجموعه‌هایی که دانش‌آموزان مستعد را جذب می‌کنند و تعامل با آن‌ها در راستای توسعه هدفمند و هدایت شده می‌تواند راهکار مؤثری در زمینه هدایت آن‌ها باشد.

اما در مورد سوم یعنی بنگاه‌های اقتصادی که براساس نیاز مخاطب و مخصوصاً والدین دانش‌آموزان شکل گرفته و توسعه یافته‌اند هر چند نظارت بر صدور مجوزها و عملکرد این مؤسسات ضروری است اما کافی نیست. جهات نادرست این مؤسسات و سیستم‌های آموزشی حاصل مشکلات در نظام رسمی آموزش و پرورش و فرهنگ عمومی کشور است. در حقیقت تغییر در ساختارهای آموزشی و فرهنگ جامعه می‌تواند هدایت‌گر این سیستم‌ها باشد. به عنوان مثال وجود گلوگاهی به اسم کنکور و متقاضیان زیاد برای موفقیت در این آزمون موجب افزایش تقاضا برای آموزش‌های مرتبط با کنکور و در نتیجه رشد زیاد مؤسسات کنکوری شده است. تمرکز بر نمره و امتحانات مدارس باعث سوق پیدا کردن این بنگاه‌ها به سمت کلاس‌های تقویتی و آماده کردن دانش‌آموزان برای موفقیت در امتحانات شده است هر چند ممکن است این موفقیت نسبتی با رشد علمی، اخلاقی و عملی دانش‌آموز نداشته باشد صرفاً با آموزش قاب‌ها و کلیشه‌هایی او را برای موفقیت در امتحان کمک کند. در مورد مواردی مثل کلاس‌های زبان، موسیقی، المپیاد و تیزهوشان هم مواردی از این دست که حاصل اعتباردهی‌های درست یا غلط رسمی و غیررسمی جامعه است مؤثر است. تعریف موفقیت و رشد در ذهن

افراد جامعه باعث می‌شود آنها برای رسیدن به آن تلاش و هزینه کنند. این تقاضا و آمادگی برای هزینه کردن بازارهایی را بوجود می‌آورد که منجر به ایجاد مؤسسات اقتصادی در این حوزه‌ها می‌گردد.

برای هدایت و مدیریت این چنین سیستم‌هایی اولاً باید سازوکارهای ارزیابی، اعتباردهی و اعتبارسنجی اصلاح شود. خصوصاً برای استعدادهای برتر برداشتن برخی قیود مثل کنکور، نمرات و ارزیابی‌های کمی که بر سرنوشت فرد مؤثر است و سوق دادن فرآیندها به سمت ارزیابی سطح علمی، اخلاقی و مهارتی افراد با روش‌هایی مناسب‌تر می‌تواند منجر به اصلاح بسیاری از سیستم‌های غیررسمی شود. در سطوح بعدی و با توجه به نیازهای کشور تعریف روش‌های ارزیابی و اعتباردهی در سیستم آموزش و پرورش تقاضا را افزایش خواهد داد و بنگاه‌های اقتصادی ارائه‌کننده را به ارائه خدمات و رقابت در این حوزه وامی‌دارد. این موضوع تا حدی اهمیت دارد که حتی تغییر ضریب دروس یا تغییر تعداد سئوالات از دروس مختلف در آزمون‌های معتبر مثل کنکور، آزمون ورودی مدارس معتبر و ... می‌تواند تغییر جدی در آموزش‌های مؤسسات ایجاد نماید.

◆ تسهیل مسیرهای درست و مسدود کردن مسیرهای نادرست در هدایت استعدادها

در سیاست‌های هدایتی و جهت‌دهی به استعدادها برتر باید به دو نوع راه‌حل توجه نمود. اول تسهیل کردن راه‌ها و مسیرهای درست و دوم مسدود کردن و افزایش هزینه مسیرهای نادرست. درحقیقت هدایت نه فقط از طریق گفتن و انتقال مفاهیم که باید با توجه به توابع مطلوبیت ذهنی دانش‌آموزان با استعداد انجام شود. به عنوان مثال اگر احتمال موفقیت در یک مسیر بیشتر شود جذابیت آن برای دانش‌آموزان مستعد بیشتر خواهد شد فرضاً اگر سیاست‌گذاری در هدایت افراد از علوم فنی و مهندسی به سمت علوم انسانی باشد تعریف و اجرای

رویه‌های معتبر در سطح المپیادهای ریاضی و فیزیک با مزایایی هم‌تراز یا بیشتر، می‌تواند تلاش عده‌ای را به این سو سوق دهد. برای چنین برنامه‌ریزی‌هایی باید فرآیند تصمیم‌گیری دانش‌آموزان، اولیاء و مدارس خوب شناخته و نگاشته شوند و برنامه‌ها و اقدامات بر اساس آن‌ها طراحی گردند.

♦ احیای دوره‌های کارورزی و کارآموزی

احیای دوره‌های کارورزی و کارآموزی با سازوکاری جدید و نخبگانی برای ایجاد زمینه تجربه دانش‌آموزان مستعد در محیط‌های کاری نخبگان می‌تواند زمینه‌های هدایت و رشد استعدادها در زمینه‌های مختلف و در فضای واقعی جامعه را فراهم سازد.

این کار می‌تواند به نحوی انجام شود که با تعیین امتیاز و اعتبار برای آن (مثلاً تعیین ظرفیت محدود و انتخاب دانش‌آموزان براساس رقابت و ارزیابی) به یک سازوکار جذاب تبدیل شود که استعدادهای برتر از آن استقبال نمایند. دوره‌های مقدماتی این کار می‌تواند به صورت محلی و استانی و دوره‌های تکمیلی و پیشرفته در سطح محدود به صورت ملی و در مجموعه‌های خاص کشور برگزار گردد. این سازوکار خود می‌تواند به یک سازوکار شناسایی استعداد در حوزه‌های مختلف تبدیل شود. البته باید امتیازات و مشوق‌هایی نیز برای مجموعه‌های پذیرنده تعریف نمود که از جانب آن‌ها نیز علاقه و انگیزه لازم برای اجرای این طرح وجود داشته باشد.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱>
راهبرد ملی ۲ <اقدام ملی ۷>

گسترش اردوهای جهادی، بازدیدها و دوره‌های آموزشی و احیای دوره‌های کارورزی و کارآموزی
اختیاری به منظور ارتقای شناخت اجتماع نخبگانی از
نیازها و شرایط واقعی جامعه

۲-۳. اشتباهات رایج در سیاست‌گذاری‌های هدایت استعدادها

اشتباهات رایج در سیاست‌گذاری‌های هدایت استعدادها در کادر زیر ارائه و در ادامه تشریح شده است.

- ◆ تمرکزگرایی و اقدامات محدود و ورود در تعامل مستقیم با دانش‌آموزان
- ◆ اکتفا به محتوای درسی، کلاس‌های رسمی و برنامه‌های آموزشی و پرورشی در هدایت استعدادها

◆ تمرکزگرایی و اقدامات محدود و ورود در تعامل مستقیم با دانش‌آموزان

یکی از نکاتی که در سیاست‌های هدایت و جهت‌دهی باید مدنظر دستگاه‌های حاکمیتی دارای مسئولیت در حوزه پرورش استعدادها برتر قرار گیرد، پرهیز از تمرکزگرایی و اقدامات محدود و ورود در تعامل مستقیم با دانش‌آموزان و سایر اجزای سیستم‌های آموزشی است. در حقیقت وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط باید به جای ورود به برگزاری دوره‌ها، تولید محتوا، ایجاد مدرسه و سیستم آموزشی، اجرای برنامه‌های تربیتی و امثال این اقدامات، زمینه‌ها و زیرساخت‌های مناسب و مدیریت شده را برای انجام چنین فعالیت‌هایی توسط مجموعه‌ها، گروه‌ها و افراد مختلف فراهم آورند. مدیریت توزیع شده و غیر متمرکز از طریق تعریف چارچوب‌ها و معیارهای کلان، استانداردهای مناسب، سازوکارهای ارزیابی و اعتباردهی صحیح و کارآمد و حمایت‌های غیرمستقیم می‌تواند منجر به هدایت سیستم‌های رسمی و غیررسمی آموزشی و به تبع آن‌ها اجزا و اعضای آن‌ها از جمله معلمان، مربیان و دانش‌آموزان شود.

به عنوان مثال در یک هدف مشابه می توان اقدامی نظیر ایجاد مدارس قرآنی را در دستور کار قرارداد که توسط آموزش و پرورش و به صورت یکسان و متمرکز ایجاد و مدیریت می شود و می توان با به رسمیت شناختن فعالیت مجموعه های مختلف فعال در آموزش قرآن و تعریف چارچوب و استاندارد و اعتبار برای آنها، از آنها به عنوان بازوی طراحی و اجرای مدل های مطلوب استفاده نمود. چنانچه در حال حاضر نیز این سیستم ها که بر اساس انگیزه های عمومی و مردمی و حول محور برخی نخبگان و فعالان اجتماعی و فرهنگی شکل گرفته علی رغم موانع موجود، بسیار موفق و حتی موفق تر از سیستم های رسمی هستند. در آموزش و پرورش نخبگان و استعداد های برتر هم با توجه به وجود انگیزه های بسیار بالا در عموم جامعه و وجود نخبگان و افراد توانمندی که انگیزه این نوع فعالیت ها را دارند وجود یک مدیریت کلان بالادستی می تواند موجب توسعه غیر متمرکز چنین سیستم ها و آموزش های نخبگانی شود.

◆ اکتفا به محتوای درسی، کلاس های رسمی و برنامه های

آموزشی و پرورشی در هدایت استعدادها

هدایت و جهت دهی به دانش آموزان حاصل شرایط متعددی است که باید کاملاً به آنها توجه شود. صرف ارائه مطالب، برخی اقدامات مستقیم و برنامه های تربیتی و آموزشی نمی تواند منجر به نتیجه مطلوب شود. شناخت شرایط دانش آموزان و استعدادهای برتر و زمینه سازی برای رفتارهای مطلوب و حذف بستر رفتارها و فعالیت های نامطلوب می تواند زمینه هدایت استعدادهای برتر دانش آموزی را فراهم کند. لذا در موضوع هدایت و جهت دهی به استعدادهای برتر نباید به محتوای درسی، کلاس های رسمی و برنامه های آموزشی و پرورشی مشخص اکتفا شود بلکه باید عمده کار در این زمینه به صورت ضمنی، نامحسوس و غیر مستقیم انجام شود.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱>
راهبرد ملی ۲< اقدام ملی ۳:

توسعه آموزش‌های خاص «برون‌مدرسه‌ای» از طریق
گسترش مراکز آموزشی، تربیتی و پژوهشی در حوزه‌های
متنوع مورد علاقه دانش‌آموزان

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱>
راهبرد ملی ۲< اقدام ملی ۱۱:

ایجاد و گسترش پارک‌های آموزشی و تقویت و
ساماندهی فرایند طراحی، تولید و توزیع وسایل بازی
کودکان به منظور پرورش خلاقیت و مهارت حل مسئله
در کودکان با تکیه بر فرهنگ اسلامی - ایرانی و رعایت
استانداردهای سلامت و ایمنی

فصل سوم - توانمندی سازی استعدادها

۳-۱. مقدمه

استعدادهای برتر به عنوان سرمایه‌های انسانی کشور که می‌توانند در آینده سکّان تحولات کشور را به دست گیرند، نیازمند توجه هستند. یکی از ابعاد توجه به این استعدادها، حمایت و توانمندسازی آنها در راستای رشد و شکوفایی است که البته همانطور که در بخش هدایت به آن اشاره شد، این رشد و شکوفایی باید به صورت هدایت‌شده و بر مبنای تربیت و اخلاق اسلامی بوده و متناسب با نیاز جامعه باشد. همچنین در حمایت و توانمندسازی استعدادهای برتر باید بر مبنای عدالت و ایجاد فرصت برابر برای همه دانش‌آموزان عمل نمود که با توجه به محدودیت منابع و امکانات لازم است سازوکارهای مناسب و کارآمد برای آن در نظر گرفته شود.

دستگاه‌های حاکمیتی مسئول در امر پرورش استعدادهای برتر دانش‌آموزی علی‌الخصوص وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان باید با شناخت صحیح روش‌ها و سازوکارهای درست حمایت و توانمندسازی استعدادهای برتر در حوزه‌ها و سطوح مختلف زیرساخت‌های لازم را برای این منظور فراهم نمایند. دقت به آسیب‌هایی که ممکن است از حمایت، به فرد یا جامعه برسد در این

مرحله ضروری است، چرا که حمایت نادرست می‌تواند نتیجه عکس داشته و موجب تبلی و عدم فعالیت یا احساس طلبکاری در فرد نموده و در جامعه و سایر دانش‌آموزان احساس تبعیض بوجود آورد. عدم ورود مستقیم دستگاه‌های حاکمیتی به حمایت از دانش‌آموزان و استفاده از نهادها و سیستم‌های میانی، استفاده از روش‌های غیرمستقیم و نامحسوس حمایت مرحله‌ای و بر مبنای فعالیت‌ها، حمایت‌های معنوی و ایجاد بسترهای فعالیت به جای حمایت‌های صرفاً مادی و مالی، رویکردها و سیاست‌هایی است که در سند راهبردی کشور در امور نخبگان برای حمایت و توانمندسازی صحیح و مناسب استعدادها برتر و نخبگان به آن‌ها اشاره شده است. در ادامه سعی شده است این رویکردها، سیاست‌ها و راهبردها در قالب نکاتی متناسب با استعدادها برتر دانش‌آموزی در جهت استفاده دستگاه‌های حاکمیتی دارای مسئولیت در زمینه پرورش استعدادها برتر کودکان و نوجوان علی‌الخصوص وزارت آموزش و پرورش تبیین و تشریح گردد.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۲>
راهبرد ملی ۲:

زمینه سازی برای پرورش افراد نخبه و شکل‌گیری
گروه‌های نخبه در جامعه

۳-۲. رویکردهای صحیح در راستای توانمندسازی استعدادها

رویکردهای صحیحی که وزارت آموزش و پرورش و سایر دستگاه‌های حاکمیتی در راستای توانمندسازی استعدادها باید مدنظر قرار دهند، در کادر زیر ارائه و در ادامه تشریح شده است.

♦ تنوع بخشیدن به حمایت‌ها و روش‌های توانمندساز
 ♦ عدم ورود دستگاه‌های حاکمیتی به حمایت مستقیم از
 دانش‌آموزان و ارائه حمایت‌ها از طریق نهادهای واسطه
 ♦ توجه به شرایط مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی
 در حمایت و توانمندسازی استعدادها

♦ توجه به هرم نیازها در سیاست‌های حمایتی
 ♦ گنجاندن فرآیندهای شناسایی و رتبه‌بندی استعدادها
 در خلال برنامه‌های حمایتی
 ♦ حمایت از معلمان و مربیان فعال در زمینه پرورش
 استعدادها

♦ ایجاد زمینه‌های لازم برای سپردن برخی از
 مسئولیت‌های اجتماعی و مدرسه‌ای به دانش‌آموزان
 ♦ ایجاد سازوکارهایی برای حمایت از مجموعه‌های
 غیردولتی فعال در حوزه پرورش استعدادها برتر
 ♦ ایجاد سازوکارهایی برای استفاده از ظرفیت افراد نخبه،
 توانمند و علاقه‌مند برای همکاری با مدارس در زمینه
 پرورش استعدادها

♦ تنوع بخشیدن به حمایت‌ها و روش‌های توانمندساز

یکی دیگر از مواردی که در گسترش دامنه نخبگی به عنوان یک اصل مؤثر است تنوع بخشیدن به حمایت‌ها و روش‌های توانمندساز است. بدیهی است که هر استعدادی نوعی حمایت و بستر برای رشد و شکوفایی می‌طلبد که باید در سیاست‌های حمایتی مورد توجه قرار گیرد. تمرکز همه منابع و برنامه‌های حمایتی و توانمندساز بر استعدادهای درسی و غفلت از سایر استعدادها مثل استعدادهای فرهنگی، هنری، مهارتی و غیره می‌تواند به رشد نامتوازن استعدادهای و منابع انسانی کشور و هدر رفتن طیف وسیعی از آن در افراد مختلف شود. بنابراین

دستگاه‌های سیاست‌گذار و برنامه‌ریز این حوزه باید پس از شناخت درست ملزومات و زیرساخت‌های لازم برای رشد انواع استعدادها و ظرفیت‌های دانش‌آموزان و شناخت وضعیت و نیازهای مناطق و بخش‌های مختلف کشور چه در خصوص ظرفیت‌ها و استعدادها دانش‌آموزان اقدام به توزیع عادلانه حمایت‌ها و زیرساخت‌ها بر مبنای مناطق و انواع استعدادها نمایند.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۲>
راهبرد ملی ۱ <اقدام ملی ۱>

ایجاد فرصت فعالیت برای صاحبان استعدادهای برتر و نخبگان در مناطق مختلف با ایجاد سازوکارهای حمایتی در زمینه‌های آموزشی، پژوهشی و مهارتی و نیز حمایت از توسعه فعالیت بنیادهای خیریه علمی، فرهنگی و اجتماعی و نظارت بر آنها

◆ عدم ورود دستگاه‌های حاکمیتی به حمایت مستقیم از دانش‌آموزان و ارائه حمایت‌ها از طریق نهادهای میانی

عدم ورود دستگاه‌های حاکمیتی از جمله وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان به حمایت مستقیم از دانش‌آموزان و ارائه حمایت‌ها از طریق نهادهای میانی ضروری است. حمایت از مدارس نخبگانی، برنامه‌های خاص استعدادهای برتر، ایجاد زیرساخت‌ها و تأمین امکاناتی که مدارس و دانش‌آموزان مستعد بتوانند از آنها در جهت برنامه‌های خاص خود استفاده نمایند از جمله روش‌هایی است که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. هر چه این حمایت‌ها بتواند طیف وسیعی از مدارس و دانش‌آموزان را شامل شود و بر استعدادهای توانمندی‌های خاص متمرکز شود، می‌تواند مؤثرتر و عادلانه‌تر باشد. به عنوان مثال به جای ایجاد یک کارگاه عمومی برای یک مدرسه خاص یا حمایت از مدرسه برای ایجاد چنین کارگاهی، تأسیس و تجهیز

یک کارگاه خاص منظوره مثلاً کارگاه ساخت قطعات فلزی یا چوبی که در دسترس دانش‌آموزان مستعد همه مدارس یک شهر باشد هم می‌تواند به صورت خاص افرادی را که علاقه‌مند به چنین موضوعی هستند را ترغیب نماید و نیاز آن‌هایی که برای فعالیت‌های خود به یک خدمت تخصصی در این حوزه نیاز دارند تأمین کند و هم طیف وسیعی از مدارس و دانش‌آموزان را در برگیرد. این روش علاوه بر اینکه به تنوع در حمایت‌ها کمک نموده و توسعه عادلانه زیرساخت‌ها را موجب می‌شود مانع از هدر رفتن منابع به دلیل تأمین تجهیزات تکراری در مراکز و مدارس مختلف خواهد شد. البته بدیهی است که ایجاد چنین زیرساخت‌هایی نیاز به بررسی‌ها، پژوهش‌ها، طراحی‌ها و برنامه‌ریزی‌های دقیق و درست دارد.

♦ توجه به شرایط مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در حمایت و توانمندسازی استعدادها

حمایت و توانمندسازی استعدادهای برتر علاوه بر اینکه باید بر مبنای استعدادها و ظرفیت‌های آن‌ها صورت گیرد باید بر اساس شرایط مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی آن‌ها باشد. طبیعتاً بین حمایت‌های لازم از دانش‌آموزان مستعد در یکی از مناطق برخوردار شهرهای بزرگ مثل تهران با حمایت‌های مورد نیاز دانش‌آموزان دارای همان استعداد در شهرهای کوچک کم‌برخوردار و روستاها متفاوت است. در جایی ممکن است ایجاد یک سایت رایانه با امکاناتی محدود منجر به هدایت و توانمندسازی دانش‌آموزان مستعد فراوانی شود، اما همین کار در یک منطقه و شرایط دیگر هیچ فایده‌ای نداشته باشد و استقبالی هم از آن نشود. لذا شناخت شرایط و تخصیص مناسب حمایت‌ها در اثرگذاری آن‌ها بسیار مؤثر است. بنابراین دستگاه‌های مسئول مثل آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان باید بر مبنای منابع در اختیار، تخصیص بهینه را برای حمایت‌ها و اقدامات توانمندساز

طراحی کرده و مبنای عمل قرار دهند. در ارزیابی دستگاه‌ها و مجموعه‌هایی که مأموریت حمایت و توانمندسازی استعداد‌های برتر دانش‌آموزی را بر عهده دارند صرف ارائه گزارش، اقدام و آمار و ارقام مختلف نمی‌تواند بیانگر میزان تأثیر باشد لذا باید به شرایط و نحوه اقدامات نیز توجه نمود و آن‌ها را ارزیابی کرد. ای‌بسا تجهیز یک آزمایشگاه بسیار ساده در یک نقطه در شرایط خاصی اثرگذاری بسیار بیشتری از ایجاد آزمایشگاه‌های بسیار مجهز و وسیع در شرایطی دیگر داشته باشد.

◆ توجه به هرم نیازها در سیاست‌های حمایتی

در سیستم‌های حمایتی و تأمین منابع و امکانات توانمندساز برای رشد و شکوفایی استعداد‌های برتر باید به هرم نیازها توجه نمود. در مراحل اولیه رشد استعدادها یک امکانات اولیه و حمایت‌هایی کم هزینه می‌تواند منجر به رشد سریع در سطحی گسترده شود؛ اما هرچه مراحل رشد ارتقاء می‌یابد چون استعدادها ویژه‌تر می‌شوند امکانات و منابع خاصی برای رشد و ارتقاء آن‌ها نیاز است. بنابراین در سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌ها باید به این سطح‌بندی و هرم نیازها برای استعداد‌های مختلف توجه شود. فراهم کردن نیازها و ملزومات اولیه برای طیف وسیعی از استعدادها باید در برنامه‌ریزی‌ها مورد توجه قرار گیرد و حسب نیاز و با محاسبه ملزومات برای مراحل مختلف رشد استعداد‌های برتر، امکانات و حمایت‌های لازم برای آن‌ها فراهم شود. به عنوان مثال در مورد افراد مستعد در حوزه فیزیک، شیمی و بخش‌هایی که نیاز به آزمایشگاه و کارگاه دارند، ایجاد یک سری آزمایشگاه با امکاناتی اولیه نیازهای بسیاری افراد مستعد را پوشش می‌دهد. عده کمتری که استعداد، انگیزه و توانمندی بالاتری دارند نیازهای بیشتری در این حوزه دارند که می‌توان در سطح محدودتری متناسب با نیازهای آنان مراکز و آزمایشگاه‌هایی را تجهیز نمود. در

مواردی خاص افرادی با استعدادهای ویژه و توانمندی‌های خاص وجود دارند که نیازمندی‌هایی بیش از این سطح دارند که می‌توان برای آن‌ها به صورت متمرکز مراکزی خاص را ایجاد نمود و اساتید و مربیان ویژه‌ای را به آن‌ها اختصاص داد. عدم توجه به این هرم نیازها برای استعدادهای مختلف علاوه بر اینکه موجب محروم شدن عده زیادی از افراد با استعداد خوب در یک زمینه خواهد شد، باعث می‌شود بسیاری از امکانات، تجهیزات و حمایت‌های تخصیص داده شده به افراد و مجموعه‌های مختلف به دلیل اینکه بیش از نیاز افراد و دانش‌آموزان است، به نحو مطلوب مورد استفاده قرار نگرفته و اثر بخشی لازم را نداشته باشند. این موضوع در برخی مدارس خاص به چشم می‌خورد و معمولاً آزمایشگاه مجهز ایجاد شده در این مراکز چندان که باید مورد استفاده قرار نمی‌گیرد و از طرفی بسیاری از مدارس که استعدادهایی نیز در آن‌ها وجود دارد از داشتن امکانات اولیه محروم هستند.

◆ گنجاندن فرآیندهای شناسایی و رتبه‌بندی استعدادهای در خلال برنامه‌های حمایتی

برنامه‌ریزی حمایت‌ها به نحوی که بتوان در خلال آن‌ها فرآیند شناسایی و رتبه‌بندی استعدادهای برتر دانش‌آموزی را نیز انجام داد بسیار ضروری است. این موضوع هم به شناخت دائمی و مستمر کمک خواهد کرد و هم منجر به حمایت و توانمندسازی مرحله‌ای خواهد شد که از رویکردها و راهبردهای اساسی سند ملی کشور در امور نخبگان است. به این منظور لازم است نحوه استفاده از حمایت‌ها توسط استعدادهای برتر رصد شده و ما به ازایی برای آن تعریف شود. فرضاً اگر امکانات آزمایشگاهی در اختیار فرد و گروهی از دانش‌آموزان قرار می‌گیرد نحوه استفاده از آن ارزیابی شود و امکان استفاده از امکانات بیشتر در صورتی فراهم شود که اهداف مدنظر از حمایت‌های قبلی محقق شده باشد. این کار باعث خواهد شد حمایت

بلاعوض که ممکن است در دانش‌آموزان مستعد ایجاد احساس ویژه بودن و طلبکار بودن ایجاد کند اتفاق نیفتد. بنابراین سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان باید اولاً مراحل مختلف حمایت و توانمندسازی را برای استعداد‌های مختلف در سطوح مختلف طراحی نموده و روش‌های ارزیابی آن‌ها را نیز تعیین نمایند.

◆ حمایت از معلمان و مربیان فعال در زمینه پرورش استعدادها

حمایت درست از نیروی انسانی خصوصاً معلمان و مربیان می‌تواند به حمایت و توانمندسازی دانش‌آموزان منجر شود. تعیین امتیازات ویژه برای معلمان و مربیانی که کار پرورش استعداد‌های برتر را بر عهده دارند یا روش‌های نخبگانی را در فعالیت‌های آموزشی و پرورشی انتخاب کرده‌اند از مواردی است که می‌تواند معلمان و مربیان این دانش‌آموزان را به فعالیت و همت بیشتر در امر تعلیم و تربیت تشویق و ترغیب نماید که این موضوع موجب رشد و توانمندسازی دانش‌آموزان مستعد خواهد شد. ضمن اینکه در اینجا نیز تخصیص درست در افزایش اثر بخشی بسیار مهم است. تخصیص یک معلم و مربی ضعیف به یک جمع دانش‌آموزی با استعداد موجب هدر رفتن استعداد‌های دانش‌آموزان می‌شود و در طرف مقابل نیز تخصیص یک معلم نخبه و توانمند به دانش‌آموزانی که سطح مناسب برای استفاده از معلم را ندارند باعث هدر رفتن توان و از بین رفتن انگیزه او خواهد شد. لذا سیستم‌ها و دستگاه‌های سیاست‌گذار علاوه بر اینکه باید سیستم مناسبی برای ارزیابی معلمان، مربیان و سایر اجزای سیستم‌های آموزشی و پرورشی داشته باشند، لازم است سازوکار مناسبی برای تخصیص معلمان به دانش‌آموزان به صورت بهینه ایجاد نمایند.

یکی از مهم‌ترین ابعاد حمایت خصوصاً از مدارس و مراکزی که به آموزش و پرورش استعداد‌های برتر می‌پردازند برداشتن

محدودیت‌های آن‌هاست. محدودیت در استفاده از منابع انسانی و منابع مالی، محدودیت در برنامه‌ریزی و رعایت قالب‌های معمول، محدودیت استفاده از محتوا و روش‌های آموزشی و محدودیت‌های دیگری که به دلیل همسان‌سازی در نظام آموزش و پرورش وجود دارد باعث شده است که این سیستم‌های نخبگانی با مشکلات و چالش‌هایی مواجه شده و حتی در برخی موارد مجبور به دور زدن این محدودیت‌ها از روش‌های غیرقانونی و غیررسمی شوند. برداشتن برخی از این قیود و محدودیت‌ها به صورت مدیریت شده و هدایت شده می‌تواند بستر را برای رشد و بالندگی این مجموعه‌ها و بالطبع دانش‌آموزان آن‌ها فراهم کند. باید توجه شود در اجرای این سیاست نباید از روش‌های مبتنی بر ایجاد فرآیندها و سازوکارهای جدید استفاده شود و تا حد امکان باید روش‌های حذفی برای این مجموعه‌ها و مدارس مدنظر قرار گیرد. به عبارتی باید فرآیندها و محدودیت‌ها برای این مدارس حذف شود و گرنه ایجاد سازوکارهایی علاوه بر آنچه هست هر چند ممکن است در ظاهر تسهیل‌کننده به نظر برسد اما منجر به ایجاد مشکلاتی در کار این مجموعه‌ها خواهد شد.

◆ ایجاد زمینه‌های لازم برای سپردن برخی از مسئولیت‌های اجتماعی و مدرسه‌ای به دانش‌آموزان

از ابعاد مهم توانمندسازی ایجاد اعتماد به نفس مناسب در دانش‌آموزان مستعد است. این کار از طریق سپردن مسئولیت، توجه و بهادادن به افراد اتفاق می‌افتد. لذا دستگاه‌های حاکمیتی دارای مسئولیت در زمینه پرورش استعدادها برتر دانش‌آموزی باید زمینه‌های لازم را برای سپردن برخی از مسئولیت‌های اجتماعی و مدرسه‌ای به دانش‌آموزان فراهم نمایند. به رسمیت شناختن گروه‌های دانش‌آموزی، دادن انعطاف به ساختارها و فرآیندهای

مدارس، پرورش استعداد‌های برتر، ایجاد فرآیندها و سازوکارهایی برای مشارکت دانش‌آموزان در مدیریت آموزشی مثل انتخاب معلمان و دبیران، تعیین محتوای کمکی و امثال این موارد می‌تواند منجر به افزایش اعتماد به نفس و مسئولیت‌پذیری استعداد‌های برتر شود که دو رکن مهم از توانمندسازی آن‌ها را شامل می‌شود.

◆ ایجاد سازوکارهایی برای حمایت از مجموعه‌های غیردولتی فعال در حوزه پرورش استعداد‌های برتر

برخی مدارس غیردولتی و سایر مجموعه‌های آموزشی و پرورشی حسب اهداف، ارزش‌ها و دیدگاه‌های خود، سیستم‌ها و سازوکارهایی را برای شناسایی، جذب، هدایت و حمایت از استعداد‌های برتر ایجاد می‌کنند؛ وزارت آموزش و پرورش و به‌خصوص بنیاد ملی نخبگان باید ضمن رصد این فعالیت‌ها و سیستم‌های آموزشی و پرورشی استعداد‌های برتر، ضمن بسترسازی برای توسعه و گسترش مدل‌های مناسب و موفق با ایجاد سازوکارهای رتبه‌بندی و ارائه مجوزها، منابع و حمایت‌ها موجب رشد هدایت شده و مدیریت شده این سیستم‌ها شوند. این روش با رویکرد و راهبرد مدیریت اجتماع نخبگانی به وسیله نهادهای واسط که در سند راهبردی کشور در امور نخبگان بر آن تأکید شده، هماهنگی دارد.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱>
راهبرد ملی ۱ <اقدام ملی ۳:

تمهید شرایط و تنظیم استانداردها، نظام‌نامه‌ها، ضوابط و مقررات برای مشارکت بیشتر بخش غیردولتی در تأسیس و فعالیت مدارس، مراکز آموزشی تخصصی و نهادهای نخبه‌پرور در حوزه‌های مختلف و با روش‌ها و محتوای درسی متنوع

◆ ایجاد سازوکارهایی برای استفاده از ظرفیت افراد نخبه، توانمند و علاقه‌مند برای همکاری با مدارس در زمینه پرورش استعدادها

از آنجا که مهم‌ترین عامل در شناسایی، هدایت، توانمندسازی و رشد استعدادهای برتر دانش‌آموزی، معلمان و مربیان با انگیزه و توانمند هستند، باید بسترهای لازم برای ورود و بهره‌گیری از افرادی خارج از سیستم وزارت آموزش و پرورش در این زمینه فراهم شود. از آنجا که در قوانین و مقررات موجود در آموزش و پرورش محدودیت‌ها و ضوابطی خشک برای استفاده از معلمان وجود دارد این امر با موانعی روبه‌روست. وزارت آموزش و پرورش و بنیاد ملی نخبگان باید زمینه‌های لازم را برای استفاده از ظرفیت افراد نخبه و توانمند در سیستم‌ها و برنامه‌های آموزشی و پرورشی استعدادهای برتر فراهم کنند. با توجه به قداست و ارزش تدریس و معلمی در کشور افراد توانمند زیادی حاضرند بخشی از وقت خود را به تدریس و معلمی اختصاص دهند. نظام آموزش و پرورش باید زمینه حضور و فعالیت هدایت‌شده و مدیریت‌شده این افراد در سیستم‌های آموزشی خاص را فراهم کند. این امر هم به ظرفیت‌های نیروی انسانی آموزش و پرورش در حوزه استعدادهای برتر خواهد افزود و هم هزینه مادی چندانی در برنخواهد داشت چرا که توسعه این فرآیند مبتنی بر ارزش‌ها و انگیزه‌های درونی افراد است.

۳-۳. اشتباهات رایج در سیاست‌گذاری‌های حمایت از استعدادها

اشتباهات رایج در سیاست‌گذاری‌های حمایتی از استعدادها در کادر زیر ارائه و در ادامه تشریح شده است.

- ◆ حمایت از فرد صرفاً به واسطه ویژگی‌های فردی و استعداد‌های ذاتی
- ◆ حمایت به معنای رفع تمام موانع پیش روی فرد مستعد
- ◆ حمایت به معنای توجه یکسان به همه و تقسیم مساوی امکانات

◆ حمایت از فرد صرفاً به واسطه ویژگی‌های فردی و استعداد‌های ذاتی

لازم است برنامه‌های حمایتی و توانمندساز به نحوی طراحی و اجرا شوند که فعالیت‌های ویژه افراد را مورد حمایت قرار دهند نه به واسطه ویژگی‌های فردی یا استعداد‌های ذاتی به دانش‌آموزی تعلق گیرند. در حقیقت این حمایت‌ها باید به افرادی که از آن استفاده می‌کنند اختصاص یابد. نگاه عادلانه و ایجاد فرصت برابر در حمایت و تأمین امکانات نیز حکم می‌کند که شرایط و امکانات برای کسی که استعداد لازم، انگیزه مناسب و همت کافی برای انجام فعالیت یا کاری را دارد فراهم گردد. در غیر اینصورت صرف داشتن استعداد برای حمایت شدن کافی نیست البته طبیعی است که استعداد یکی از لوازم انجام فعالیت‌های ویژه است اما عوامل دیگری نیز برای به ثمر رسیدن آن لازم است که باید مورد توجه قرار گیرد. به منظور توزیع عادلانه حمایت‌ها، ایجاد بسترهای مناسب و فراهم کردن امکانات لازم برای فعالیت‌های مختلف استعداد‌های برتر به نحوی که دسترسی افراد و دانش‌آموزان مختلف دارای توانمندی به آن ممکن باشد می‌بایست جایگزین روش‌هایی گردد که بر مبنای جداسازی اولیه دانش‌آموزان مستعد و فراهم کردن امکانات ویژه برای آن‌ها عمل می‌کنند. این روش به گسترش سعه نخبگی و دامنه استعدادی که یکی از رویکردها و اصول سند راهبردی کشور در امور نخبگان است نیز کمک خواهد نمود. لذا دستگاه‌های مسئول خصوصاً وزارت آموزش و پرورش و زیر

مجموعه‌های ذی‌ربط این نهاد باید بر مبنای این رویکرد سیاست‌های حمایتی از دانش‌آموزان مستعد و استعداد‌های برتر را تدوین نموده و منابع حمایتی را بر این مبنا صرف نمایند.

♦ حمایت به معنای رفع تمام موانع پیش‌روی دانش‌آموز

مستعد

یکی از کلیدی‌ترین نکات در حمایت از استعداد‌های برتر دانش‌آموزی، توجه به تعریف و ویژگی‌های حمایت و توانمندسازی است. حمایت فقط به معنای کمک و تسهیل در انجام یک امر نیست که این روش ممکن است به ناتوانی فرد منجر شود. به عنوان مثال اگر در حمایت از یک نوزاد که در سن راه رفتن است به جای اینکه فرصت زمین خوردن و تلاش برای راه رفتن داده شود دائماً او را حمل کنند و او را در جابجا شدن کمک نمایند نه تنها توانمندی‌هایش در این زمینه رشد نخواهد کرد بلکه توان راه رفتن را نیز از دست خواهد داد. متأسفانه این کار در مسائل پیچیده‌تر بسیار اتفاق می‌افتد و در بسیاری موارد ما توانمندی‌ها و استعداد‌های مختلفی را مثل خلاقیت، توانایی حل مسأله، جرأت مقابله با ابهام، چالش‌پذیری و بسیاری موارد دیگر را با همین حمایت‌ها که به ظاهر نیز کمک به کودک و تسهیل در کار اوست تضعیف می‌کنیم و حتی از بین می‌بریم. لذا باید توجه شود که حمایت و توانمندسازی لزوماً به معنی حل مشکلات و چالش‌ها یا رفع موانع و حل مسائل پیش‌روی افراد خصوصاً دانش‌آموزان نیست حتی در برخی موارد حمایت ممکن است به معنی ایجاد یک مسأله، چالش یا سختی مدیریت شده برای کودکان باشد. لذا حمایت‌ها باید به نحوی طراحی شده و اعمال شوند که منجر به رشد استعدادها و توانمند شدن افراد در جهات مناسب شود. ای‌سا این حمایت‌ها از دید خود دانش‌آموز و حتی اطرافیان حمایت محسوب نشود و حتی در کوتاه‌مدت سختی‌هایی را در برداشته باشد.

◆ حمایت به معنای توجه یکسان به همه و تقسیم مساوی امکانات

عدالت آموزشی یکی از اصول در آموزش و پرورش و جزء ارزش‌های اساسی نظام مقدس جمهوری اسلامی است که باید توجه جدی به آن شود. اما در رعایت عدالت آموزشی باید به این نکته توجه شود که عدالت به معنی توجه یکسان به همه و تقسیم مساوی امکانات نیست بلکه به معنی ایجاد فرصت‌های برابر و پرداختن به هر کس به اندازه ظرفیت‌ها و توانمندی‌ها و قابلیت‌های اوست. لذا توجه به استعدادهای برتر و فراهم کردن زمینه رشد و شکوفایی آن‌ها، نه تنها مغایر با عدالت نیست بلکه عین عدالت است. عدم توجه به این استعدادهای نیز در واقع ظلم به آن‌هاست، چراکه به دلیل کم‌توجهی و فراهم نبودن بسترهای لازم برای رشد از رسیدن به جایگاهی که استحقاق آن را دارند باز می‌مانند و هم ظلم به جامعه است که این بی‌توجهی باعث هدر رفتن سرمایه‌های انسانی و ظرفیت‌های موجود در کشور خواهد شد.

باید برای نخبگان حسابی باز کرد. ممکن است به نظر بیاید این یک تبعیض است، اما تبعیض همه جا غیر عادلانه نیست. گاهی اوقات تبعیض عین عدالت است. این حساب باز کردن برای نخبگان عین عدل است، به خاطر این که ما باید نخبه و هوشمند را در حدی که می‌تواند رشد کند، رشد بدهیم.

مقام معظم رهبری

دیدار برگزیدگان المپیادهای جهانی و کشوری و افراد ممتاز

آزمون‌های سراسری ۸۰ و ۸۱ - ۱۳۸۱/۷/۳